

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Infohariduse osakond

Raamatukogunduse ja infokeskkondade eriala

Tiina Talvet

RAAMATUKOGUDEVAHELINE LAENUTUS 2005-2008

PÕLVA-, PÄRNU- JA RAPLAMAA

RAHVARAAMATUKOGUDE NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja: Vallo Kelder MA

Viljandi 2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1.RAAMATUKOGUDEVAHELINE LAENUTUS	6
1.1 Raamatukogudevahelise laenutuse mõiste ja sisu	6
1.2 Raamatukogudevahelise laenutuse korraldus 1999. aasta RVL juhendi kohaselt	7
1.3 Rahvaraamatukogu seaduse muutmine.....	11
1.4 Raamatukogudevaheline laenutus (RVL) Põhimõtted ja üldnõuded RRS 5:2008	12
1.5 Raamatukogudevaheline laenutus IFLA dokumentides	15
1.6 Ülevaade raamatukogudevahelise laenutuse teenusest Soome rahvaraamatukogudes	16
2. PÕLVA- PÄRNU- JA RAPLA MAAKONNA RAHVARAAMATUKOGUDEST 2005-2008	18
2.1 Komplekteerimise olukorrast rahvaraamatukogudes	19
2.1.1 Komplekteerimine Põlvamaal 2005-2008.....	21
2.1.2 Komplekteerimine Pärnumaal 2005-2008	23
2.1.3 Komplekteerimine Raplamaal 2005-2008	24
2.2 Muutused infotehnoloogias 21. sajandi alguses.....	26
2.2.1 Infotehnoloogiline areng Põlvamaa rahvaraamatukogudes 2005-2008.....	26
2.2.2 Infotehnoloogiline areng Pärnumaa rahvaraamatukogudes 2005-2008	27
2.2.3 Infotehnoloogiline areng Raplamaa rahvaraamatukogudes 2005-2008	29
3.RAAMATUKOGUDEVAHELINE LAENUTUS PÕLVA-, PÄRNU- JA RAPLAMAAL 2005-2008	31
3.1 Raamatukogudevahelise laenutuse kasutamise uurimine	35
3.2 Tulemused	37
3.3 Raamatukogutöötajate arvamused ja täiendused RVL kohta küsimustiku põhjal	45
KOKKUVÕTE	49
KASUTATUD KIRJANDUS.....	51
LISA 1	54
Küsimustik RVL teenuse kasutamisest rahvaraamatukogudes	54
SUMMARY	57

SISSEJUHATUS

Raamatukogudevaheline laenutus on raamatukoguteenus, mida seadusest tulenevalt osutavad kõik raamatukogud ja mille kohta küsitakse andmeid riiklikus statistikas. Teenuse kasutamine muutub raamatukogude külastajate ja töötajate jaoks üha olulisemaks, sest uusi teavikunimetusi ilmub väga suurel arvul ja kõiki pole võimalik oma kogusse komplekteerida. Töö teemaks on valitud raamatukogudevaheline laenutus (RVL), et näha, kuidas toimub teenuse kasutamine muutunud infotehnoloogilise keskkonna tingimustes, kuidas on mõjutanud seda seadusandlikud ja majanduslikud muudatused.

Uurimuse eesmärgiks on saada ülevaade, kuidas Põlva- Pärnu- ja Raplamaal kasutati raamatukogudevahelise laenutuse teenust aastatel 2005-2008, kuidas raamatukogutöötajad ja kasutajad on rahul pakutava teenusega, kas nähakse vajadust muudatuste tegemiseks, kas ja kuidas on muudatused seadusandluses ja infokeskkonnas mõjutanud raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamist rahvaraamatukogudes.

Töid, mis uuriksid raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamist rahvaraamatukogudes, pole Eestis viimasel paarikümnel aastal kirjutatud. Kirjutatud on RVL teemalisi diplomitöid Tartu Riiklikus Ülikoolis, Tallinna Pedagoogilises Instituudis ja Tallinna Pedagoogikaülikoolis, aga värskeim neist pärineb 1993. aastast ja rahvaraamatukogude probleemidele keskendus Kadri Liik 1970. aastal. Need käsitlused on lootusetult vananenud. Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil 1998. aastal Tartus pidas Maria Luštšik ettekande teemal “Raamatukogudevahelise laenutuse ja dokumentide levi töökorralduse põhimõtted”, aga seegi käsitlus on kümne aasta tagusest ajast ja lahkab teadusraamatukogu probleeme. Mitmed üliõpilastööd sel sajandil on küll vaadanud infovahetuse ja –teeninduse temaatikat, kuid konkreetselt raamatukogudevahelist laenutust rahvaraamatukogudes pole neis käsitletud.

Eesti raamatukogunduses on 21. sajandil toimunud ulatuslikud muutused, vanad õigusaktid olid ajale jalgu jäänud ja ei vastanud enam igapäevase raamatukogu- ja infotöö vajadustele. 2007. aastal kaotas kehtivuse 1999. a kultuuriministri määrusega kehtestatud raamatukogudevahelise laenutuse juhend ja jõusse astusid uued versioonid nii „Rahvaraamatukogu seadusest” kui ka „Rahvaraamatukogude töökorralduse juhendist”.

Raamatukogutöötajad avaldasid arvamust, et RVL teenuse 100% tasuliseks muutmine uue seaduse järgi 2007. aastal võib kaotada lugejate huvi selle kasutamise vastu. Nimetatud arvamuse põhjal uurib autor, kuidas lugeja jaoks 100% tasuline raamatukogudevahelise laenutuse teenus tegelikult maakondades toimib.

Rahvusraamatukogu eestvedamisel koostati Rahvusraamatukogu standard RRS 5 “Raamatukogudevaheline laenutus (RVL). Põhimõtted ja üldnõuded”. Rahvusraamatukogu standardid (RRS), mis koostatakse küll Rahvusraamatukogu juhtimisel ja avaldatakse Rahvusraamatukogu dokumendina, on mõeldud abistamiseks kõiki raamatukogusid nende igapäevatöös.

Töös on kasutatud Põlva maakonna, Pärnu maakonna ja Rapla maakonna rahvaraamatukogude andmeid. Nimetatud maakonnad on valitud seetõttu, et autori arvates võimaldavad vaadeldud maakonnad saada tõese ülevaate teenuse kasutamisest rahvaraamatukogudes. Põlva- ja Raplamaa on maakonnad ilma suurte linnadeta, üks asub Eesti keskel, teine kagunurgas. Pärnumaa on Eesti suurim maakond ja Pärnu piisavalt suur linn, et näha, kuidas selline maakonnakeskus mõjutab raamatukogudevahelist laenutust. Töös on analüüsitud raamatukogude olukorda nii infotehnoloogilise arengu kui komplekteerimissummade poole pealt, uuritud, kas raamatukoguprogramm URRAM-i RVL mooduli kasutuselevõtt 2006. aastal tõi kaasa muutusi selles tööloigis, vaadeldud raamatukogudevahelise laenutuse näitajaid maakondade raamatukogudes 21. sajandil ja uuritud teenuse kasutajate arvamusi, rahulolu või probleeme.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimene annab ülevaate raamatukogudevahelisest laenutusest IFLA põhimõtetest lähtuvalt ja teenusest Eestis ning Soomes, muutustest, mis 2007. aastal jõustusid rahvaraamatukogude seadusandlikes aktides selle teemaga seoses, samuti uuest raamatukogudevahelise laenutuse standardist. Teine peatükk kirjeldab vaadeldud maakondade rahvaraamatukogude komplekteerimisvõimalusi ja IT arenguid, sest neil näitajatel on antud teema puhul suur tähtsus. Kolmandas peatükis uuritakse RVL teenuse kasutamist Põlva-, Pärnu- ja Raplamaa rahvaraamatukogudes tuginedes läbiviidud küsitlusele.

Allikatena on kasutatud tekstilist ja riiklikku statistilist aruandlust Kultuuriministeeriumi kodulehelt ja Rapla Keskraamatukogu arhiivist, Põlvamaa, Pärnumaa, Raplamaa ja Eesti Rahvusraamatukogu kodulehti internetis, elektroonilist Riigi Teatajat, andmebaase URRAM, ESTER, Raamatukogusõnastikku ja informatsiooni, mis on saadud suheldes Põlva Keskraamatukogu pearaamatukoguhoidja Külli Otsa ning Pärnu Keskraamatukogu maaraamatukogude peaspetsialisti Lenna Elistega. Kasutati IFLA materjale ja erinevaid

välismaiseid allikaid, et saada ülevaadet mujal maailmas raamatukogudevahelise laenutusega seonduvast.

1.RAAMATUKOGUDEVAHELINE LAENUTUS

1.1 Raamatukogudevahelise laenutuse mõiste ja sisu

Raamatukogusõnastiku järgi on „raamatukogudevaheline laenutus, lühend RVL, lugejateeninduse üks vorme, mis seisneb raamatukogus puuduva teaviku (või selle koopia) tellimises teisest raamatukogust” (Raamatukogusõnastik 2008 sub RVL). Termin inglise keelne vaste on interlibrary loan, interlibrary lending või interlending, lühend ILL; vene keeles межбиблиотечный абонемент, lühend MBA; saksa keeles Leihverkehr või Fernleihe ja soome keeles kaukopalvelu (Ibid).

Raamatukogusõnastik seletab terminit raamatukogudevaheline laenutus eesti keeles ka järgmiselt: „originaalvormis teaviku laenutamine või teaviku (või selle osa) koopia edastamine ühest raamatukogust teise raamatukokku, mis ei ole sama juhtkonna alluvuses EVS-EN ISO 2789:2003” (Raamatukogusõnastik 2008 sub RVL). Standardi EVS-EN ISO 2789:2003 asendab EVS-ISO 2789:2007. Avaldatud eesti keeles “Informatsioon ja dokumentatsioon. Rahvusvaheline Raamatukogustatistika.” „Käesolev standard sisaldab juhiseid raamatukoguteenuste ja infoteenuste osutajaile statistika kogumiseks ja esitamiseks eesmärgiga:

- esitada andmeid rahvusvaheliseks aruandluseks;
- tagada riikidevaheline vastavus nende statistiliste näitajate puhul, mida raamatukogude juhid sageli kasutavad, ent mida rahvusvahelised aruanded ei hõlma;
- edendada statistika kasutamise häid tavasid raamatukogu- ja infotöö korraldamisel;
- täpsustada andmete esitamist vastavalt standardi ISO 11620 nõuetele.” (Eesti standardid 2008, lk 2)

Eraldi toob sõnastik välja RVL-välise dokumendivahenduse (inglise keeles external document supply), mis on „trükis või elektrooniline teavik (või nende osa), mille väljastpoolt raamatukogu kogu saadab tarnija, kes ei kuulu RVL-i süsteemi, kusjuures raamatukogu osaleb kättetoimetamises või teenuse eest tasumises EVS-EN ISO 2789:2003” (Raamatukogusõnastik 2008 sub RVL-väline dokumendivahendus).

Seletus antakse ka terminile RVL-i laenusedel – „lugeja poolt täidetav spetsiaalne formular teaviku tellimiseks (ka rahvusvahelise) raamatukogudevahelise laenutuse kaudu” (Raamatukogusõnastik 2008 sub RVL-i laenusedel), inglise keeles inter-library loan request form; vene keeles бланк-заказ МБА; saksa keeles Bestellschein im Leihverkehr ja soome keeles kaukopalvelupyyntö (Ibid).

2009. aasta riiklike statistiliste vaatluste loetelu näeb ette, et raamatukogud peavad esitama rea statistilisi andmeid. RVL kohta on küsitud:

Erialaraamatukogud ja teadusraamatukogud (nr 122) esitavad andmed järgmiselt: raamatukogudevaheline laenutus Eestis/Eestisse ja välismaalt/välismaale :

saabunud tellimusi kokku, sh edastatud teistele,
tagasisaadetud,
väljasaadetud originaalide arv ja koopiate arv ning
täidetud tellimuste üldarv

raamatukogudevahelise laenutuse teel Eestist ja välismaalt saadud teavikud kokku,
sh originaalid ja koopiad.

Rahvaraamatukogud (nr 128) esitavad andmed järgmiselt: raamatukogudevaheline laenutus:

saadud tellimusi, neist täidetud,
tellitud teistelt, neist saadud.

Kooliraamatukogudelt (nr 125) analoogset statistikat RVL kohta ei küsita. (2009. aasta riiklike statistiliste vaatluste loetelu 2008)

1.2 Raamatukogudevahelise laenutuse korraldus 1999. aasta RVL juhendi kohaselt

Aastatel 1999 kuni 2007 olid raamatukogudevahelise laenutuse põhimõtted Eesti raamatukogudele sätestatud RVL juhendis, mis oli kinnitatud 1. märtsil 1999. a kultuuriministri määrusega nr 7 (RTL, 15.03.1999, 41, 552).

Raamatukogudevahelise laenutuse juhend määras:

„1. Käesolev juhend sätestab raamatukogudevahelise laenutuse (edaspidi RVL) kaudu teavikute tellimise, laenutamise ja saatmise korra.

2. RVL on lugejateeninduse üks vorme, mis seisneb raamatukogus puuduva teaviku (või selle koopia) tellimises teisest raamatukogust.
3. RVL-i eesmärgiks on võimaldada lugejal saada teavikuid, mis tema poolt kasutatavas või antud teeninduspiirkonna raamatukogus puuduvad.
4. RVL on kohustuslik kõikidele raamatukogudele olenemata kuuluvusest.” (RTL, 15.03.1999, 41, 552)

Raamatukogudevahelise laenutuse üleriigilised keskused olid selle määruse järgi teaduslikud keskraamatukogud nendele kinnitatud ainevaldkondades, 1999. aastal olid need järgmised: Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Akadeemiline Raamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, Eesti Meditsiiniraamatukogu, Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu, Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu ja Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

Raamatukogudevahelise laenutuse keskused maakondades ja linnades olid vastavalt määrusele maakonnaraamatukogud ja linna keskraamatukogud.

Teaduslike keskraamatukogude ülesanded RVL-i keskustena olid: raamatukogude-abonentide nõuete rahuldamine oma kogude põhjal, soovitud teaviku puudumisel selle bibliograafiliste andmete täpsustamine ja järelepärimisega pöördumine teiste raamatukogude poole ning teaviku olemasolul neile nõude üleandmine; oma lugejate tellimuste vastuvõtmine, teavikute olemasolu täpsustamine Eestis ja nõude edasisaatmine teavikut omavale raamatukogule; lugeja soovil Eesti raamatukogudes puuduva teaviku tellimuse edastamine välismaa raamatukogudesse, võimalusel teaviku asukoha täpsustamine elektroonilistes andmebaasides ja lugeja soovil teavikutest koopiate tegemine. Bibliograafiliste andmete, teaviku olemasolu ja asukoha täpsustamine olid teadusraamatukogudes väga olulised tööloigud selle teenuse kasutamisel.

Maakonnaraamatukogude ja linna keskraamatukogude ülesanded raamatukogudevahelise laenutuse keskustena olid: oma linna, maakonna RVL teenuse koordineerimine; lugejate nõuete rahuldamine oma kogude põhjal, soovitud teaviku puudumisel järelepärimisega pöördumine linna, maakonna erialaraamatukogude poole ning teaviku olemasolu korral neile nõude saatmine ja nõutud teaviku puudumisel nõudesedeli, millel on märkus, edastamine teaduslikele keskraamatukogudele. Maakonnaraamatukogude ja linna keskraamatukogude ülesannetest oli eriti oluline just koordineerimine.

Raamatukogu-abonendi avamise ja raamatukogudevahelise laenutuse teel teaviku saamise aluseks oli täidetud RVL-i laenusedel. Kehtis ka elektronposti või faksi teel

raamatukogudevahelise laenutuse osakonna töötaja poolt saadetud tellimus, kui seal olid esitatud nõuetekohaselt kõik andmed vastavalt RVL-i laenusedelile. Iga teaviku kohta tuli täita eraldi laenusedel, mis oli isekopeeruv kahekordne sedel. Tellitava raamatu puhul pidid olema täidetud väljad: raamatu autor, pealkiri, ilmumisaasta, ilmumiskoht, võimaluse korral ISBN, mitmeosalise teose puhul soovitud köite number. Ajakirja puhul märgiti ajakirja nimetus, artikli autori ja pealkiri, aasta, number, soovitud leheküljed artiklist koopia tegemiseks. Andmed teaviku kohta esitati keeles, milles teavik ilmus. Laenusedelile märgiti viimane soovitatav kuupäev, millal lugeja teavikut vajab ja millistest raamatukogudest on kontrollitud teaviku olemasolu. Teavikute olemasolu kontrollimine on praeguseks muutunud palju lihtsamaks, raamatukogude kogud kajastuvad elektroonilistes andmebaasides üha täiuslikumalt.

Tellimuse saamisel kontrollisid maakonnaraamatukogu või linna keskraamatukogu teaviku leidumist oma kogudes. Teaviku puudumisel pöördui maakonna või linna erialaraamatukogu poole. Kui ka seal teavik puudus, saadeti tellimus vastavalt nõude temaatikale teaduslikele keskraamatukogudele. Teaduslikud keskraamatukogud rahuldasi oma lugejate, teistest Eesti raamatukogudest ja väljastpoolt Eestit saabunud raamatukogudevahelise laenutuse tellimusi oma kogude põhjal. Kui nõutud teavik antud raamatukogus puudus, täpsustati tellimus bibliograafiliselt ja saadeti mõnda teise RVL-i keskusesse. Kui teavik Eesti raamatukogudes puudus, siis võis lugeja soovil saata tellimuse välismaa raamatukogudesse, olles lugejale (raamatukogule) eelnevalt andnud teavet tasu ja tingimuste kohta. Tellimuse üleandmisest ühelt raamatukogult teisele teavitati tellivat raamatukogu. Raamatukogud pidid täitma tellimuse kolme tööpäeva jooksul. Bibliograafilist täpsustamist vajav nõue täideti viie tööpäeva jooksul. Koopiatena rahuldatud tellimused täideti ühe nädala jooksul.

Raamatukogudevahelise laenutuse teel laenutati trükiseid (sh koopiad ajaleheartiklitest), auviseid, elektroonilisi teavikuid, koopiaid ajaleheartiklitest, välja arvatud:

- 1) ajalehed ja teised suureformaadilised väljaanded;
- 2) heliplaadid ja helilindid, laserplaadid;
- 3) käsikirjad ja käsikirja õigustes avaldatud materjalid;
- 4) kaardiväljaanded;
- 5) originaalgraafika;
- 6) hinnalised kunstialbumid;
- 7) teatmeteoste ainueksemplarid;
- 8) arhiivkogu kirjandus;
- 9) ainueksemplarid, millel on kohapeal suur kasutatavus.

Haruldastest ja hinnalistest väljaannetest saadetakse välja ainult koopiaid ja mikrofilme, seda põhimõtet järgitakse ka praegu. Kui soovitud teavik on välja laenatud, pannakse tellimus lugeja soovil järjekorda ja teavitatakse teda sellest.

Raamatukogudevahelise laenutuse teel tellitud teavikute kasutamise tähtajad olid: raamatutel 30 päeva; ajakirjadel 15 päeva; mikrofilmidel 45 päeva ja elektroonilistel teavikutel 15 päeva. Saatev raamatukogu võis määrata pikema kasutamisaaja, kui teavikul puudus nõudlus. Raamatukogud olid kohustatud tähtajast kinni pidama. Juhul kui saatja raamatukogu oli nõus, võis vajadusel ja võimalusel tähtaega pikendada.

Raamatukogudevahelise laenutuse kaudu tellitud teavikuid saatsid raamatukogud tellijale raamatukogule ja tagastati saatjale raamatukogule tähitud postisaadetisena. Tähitud postisaadetise saatekulud tasus kehtinud määruse järgi RVL-i keskus - saatja raamatukogu. RVL-i teel tellitud teavikud tagastati lugeja kulul, saatekulude kohta andis telliv raamatukogu lugejale kviitungi. Sel teel saadud teavikute säilimise ja õigeaegse tagastamise eest vastutas telliv raamatukogu. Uus seadusandlus näeb ette, et lugeja tasub kulud 100%.

Raamatukogudevahelise laenutuse teel saadud teavikute kasutamine oli ette nähtud kohapeal lugemissaalis ja neid koju ei laenutatud, sel teel tellitud teaviku rikkumise korral vastutas lugeja rahvaraamatukogu seaduse paragrahvi 17 lõigetes 1 ja 2 sätestatud korras. RVL-i teel tellitud teaviku kaotsimineku või rikkumise korral toimus teaviku asendamine või selle maksumuse hüvitamine telliva ja saatva raamatukogu vahelisel kokkuleppel. Lugeja vastutus oli küll kirjas, aga reaalselt on ikka raamatukogudevaheline kokkulepe probleemi lahendamisel määrav.

Rahvaraamatukogu seadus ütleb : „Rahvaraamatukogu kogudes puuduvad teavikud tellitakse lugeja soovil ja kulul teistest raamatukogudest (§15 p. 4)” (RT I 2007, 19, 93). Samateemaline muudatus viidi kultuuriministri 3. mai 2007. a määrusega nr 8 sisse ka “Rahvaraamatukogu töökorralduse juhendisse (§16) (“Kultuuriministri...2007).

Alates eelkirjeldatud juhendi kehtetuks muutmisest 2007. aastal juhinduti igapäevatöös siiski selle määruse põhimõtetest kuni Rahvusraamatukogu RVL standardi RRS 5:2008 kehtimahakkamiseni septembris 2008.

Raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamine on fikseeritud kohaliku omavalitsuse poolt kinnitatud raamatukogu põhimääruses ja kasutamiseeskirjas, mis peavad olema vastavuses kehtivate seadusandlike aktidega ning raamatukogudes avalikustatud.

1.3 Rahvaraamatukogu seaduse muutmine

Rahvaraamatukogu seaduse muutmise põhjuseks 2007. aastal oli rahvaraamatukogu maakonnaraamatukogu ja keskraamatukogu ülesannete täpsustamine, rahvaraamatukogu direktori ja raamatukoguhoidja töölevõtmise korda puudutavate sätete muutmine, samuti rahvaraamatukogu aruandluse esitamise korra, kogude korraldamise ja lugeja vastutusega seonduvate sätete muutmine. Seadust täiendati rahvaraamatukogu direktori ja raamatukoguhoidja haridusnõuetega. Muudatuste ja täiendustega kõrvaldati vastuolu kehtiva rahvaraamatukogu seaduse ja raamatukoguhoidjate kutsestandardi vahel. Samuti anti eelnõuga rohkem võimalusi otsustada raamatukogundust puudutavaid küsimusi kohalikul tasandil. Eelnõu väljatöötamise vajadus tulenes asjaolust, et kiiresti muutuv asukonnas on oluliselt muutunud rahvaraamatukogude töö keskkond, kõikides rahvaraamatukogudes on internet, kasutatakse automatiseeritud raamatukogusüsteeme ning rahvaraamatukogusid arendatakse elukestvat õpet toetavate ja kultuuriliste koostööde keskustena.

2007. aastal antud seletuskirjast rahvaraamatukogu seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde saab lugeda, et võrreldes kehtiva seadusega on maakonnaraamatukogu ülesannetest välja jäetud raamatukogudevahelise laenutamise korraldamine, raamatubussi teeninduse korraldamine, kodulookirjanduse andmebaasi ja vahetuskogu pidamine. Raamatukogudevahelise laenutamise korraldamine on ülesandena välja jäetud, sest iga raamatukogu võib ja saab interneti vahendusel teistest raamatukogudest otse tellida puuduvad teavikud ning vajadus raamatukogudevahelise laenutuse koordineerimiskeskuse järele puudub.

“Eelnõu §-ga 7 muudetakse kehtiva seaduse § 15 lõike 4 sõnastust raamatukogudevahelise laenutuse (RVL) korra kohta. Kehtiva seaduse kohaselt määrab raamatukogudevahelise laenutuse korra kultuuriminister. Minister kehtestas vastava korra 01.03.1999. a määrusega nr 7 “Raamatukogudevahelise laenutuse juhendi kinnitamine” (RTL 1999, 41, 552). Raamatukogude elektrooniliste infosüsteemide kasutusele võtmisega kadus vajadus raamatukogudevahelise laenutuse keskuste ja sellise süsteemi järele tervikuna nagu on kehtestatud kultuuriministri määruses. Igal väiksemalgi raamatukogul on võimalus näha andmebaasist, millises raamatukogus lugeja poolt soovitud teavik asub ning tellida see otse nii kodu- kui välismaalt. Seega, eelnõu kohaselt tellitakse rahvaraamatukogu kogudes puuduvad teavikud lugeja soovil ja kulul teistest raamatukogudest. Kehtiva seaduse järgi tasub lugeja RVL-i teel saadud teavikute

tagastamisega seotud kulud. Eelnõu kohaselt tasub lugeja nii tellimise kui tagastamisega seonduvad kulud. Raamatukogudest saadud andmete põhjal järeldame, et RVL-i laenutuste arv väheneb, nt Viljandi Linnaraamatukogus telliti RVL-i teel 2005. a 202 korda, kümme aastat tagasi oli see arv 3-3,5 korda suurem. Tellitakse põhiliselt õppekirjandust. Kuigi postikulud on viimastel aastatel tõusnud, ei tohiks RVL-i teel tellitud teavikute postikulude tasumine lugejatele üle jõu käia. Seda võib öelda ka koopiade tellimise näitel, nimelt koopiade tellimine on suurenenud ning nende eest tasumisega pole probleeme tekkinud.” (Seletuskiri...2006)

Raamatukogude praktika maades, kus RVL on tasuline, näiteks USA ja Venemaa, (Jackson 2004; Паклин 2005) näitab, et kasutajad peavad esmatähtsaks:

- tasuta RVL teenust,
- toimimise kiirust,
- elektroonilise otsisüsteemi ja tellimisvormi olemasolu.

Maades, kus RVL teenusega kasutajale kulusid ei kaasne, on inimeste rahulolu suurem. Näiteks Taanis ja Austraalias on teenus tasuta, RVL korraldus riigis on ühtsetel alustel ja kasutatakse kõiki kaasaegseid infotehnoloogilisi võimalusi. (Lim, Burke 2000)

1.4 Raamatukogudevaheline laenutus (RVL) Põhimõtted ja üldnõuded RRS 5:2008

2008. aasta septembris hakkas kehtima Eesti Rahvusraamatukogu Raamatukogudevahelise laenutuse standard RRS 5:2008. Põhimõtted ja üldnõuded. Interlibrary lending – Principles and general requirements. Kinnitatud Eesti Rahvusraamatukogu peadirektori käskkirjaga 12. septembril 2008. aastal nr 47 ja avaldatud RRI võrguväljaandena. Standardite koostamises osalevad oma ala tunnustatud raamatukoguspetsialistid. Kõigil, keda standardis käsitletav huvitab, oli võimalus selle sisus kaasa rääkida koostamisel ettepanekute ja märkuste esitamise kaudu standardi arvamusküsitluse ajal kuni 2. maini 2008.

Standard sätestab raamatukogudevahelise laenutuse (RVL) põhimõtted ning üldnõuded RVL-i teel teavikute ja koopiade tellimisele ning teistelt raamatukogudelt saadud tellimuste täitmisele, olenemata raamatukogu tüübist.

Raamatukogudevaheline laenutus (RVL) on raamatukogude poolt laialt kasutatav teenus, mis võimaldab tellida oma raamatukogus puuduvaid teavikuid teistest raamatukogudest, avades kasutajatele ligipääsu muude raamatukogude ressursidele.

RVL-i teenuse osutamisel teevad raamatukogud koostööd paljude raamatukogudega nii Eestis kui ka välismaal. RVL-i süsteemi tõhusaks toimimiseks on vaja kokku leppida põhimõtetes ja üldnõuetes raamatukogudevahelisel suhtlemisel ning teha need kättesaadavaks kõigile raamatukogudele.

Standard on mõeldud juhendumiseks kõigile Eesti raamatukogudele RVL-i teel teavikute ja koopiate tellimisel ning teiste raamatukogude RVL-i tellimuste täitmisel, samuti raamatukogu oma dokumentide (kasutuseeskirja, RVL juhendi jne) koostamisel.

Raamatukogudevahelise laenutuse eesmärk on teha kasutajale kättesaadavaks ka need kodu- ja välismaised teavikud, mis tema poolt külastatavas raamatukogus puuduvad. RVL-i teel saab ajutiseks kasutamiseks tellida teavikuid ja koopiaid, mis tagastamisele ei kuulu.

RVL-i teenust osutavad kõik Eesti raamatukogud olenemata tüübist. Teenuse osutamine ja selle tingimused (sh rahalised kohustused ja makseviisid) peavad olema avalikustatud, näha kasutamiseeskirjades, kodulehel vms. Raamatukogude omavahelisel kokkuleppel võidakse rakendada niisuguseid tellimis- ja täitmisviise, mis erinevaid käesolevast standardist.

Igal raamatukogul on õigus tellida teavikuid RVL-i teel mis tahes Eesti või välismaa raamatukogust, aga tellimisel välismaa raamatukogudest tuleb juhendada Rahvusvahelise Raamatukoguühenduste ja -asutuste Liidu (IFLA) rahvusvahelise RVL-i reeglitest.

Reeglina ei laenutata RVL-i teel:

- heli- ja videosalvestisi
- kaarditeavikuid
- käsikirju ja käsikirja õigustes avaldatud materjale (sh diplomi-, bakalaureuse- ja magistritööd)
- perioodikaväljaandeid
- sündeksemlare ja arhiivkogu teavikuid
- suureformaadilisi raamatuid
- teatmeteoseid.

Eeltoodud loetelu võivad raamatukogud muuta vastavalt oma võimalustele, käesolev uurimus näitab, et enamus vaadeldud raamatukogudest laenutab RVL-i teel ka perioodikat ja teavikute erilaade.

RVL-i teenuse eest riigisiselt teenustasu ei rakendata. Vastavalt raamatukogus või raamatukogule kehtestatud korrale kaetakse postikulud raamatukogu või kasutaja kulul. Võimalusel ja raamatukogudevaheliste arvelduste vältimiseks, tuleks kokku leppida, et teavikute ja koopiate saatmiskulud tasub täitja-raamatukogu ning teaviku tagastamise kulud tellija-raamatukogu, see on ka IFLA soovitus. Koopia valmistamise eest võib täitja-raamatukogu nõuda tasu vastavalt raamatukogus kehtivale hinnakirjale.

RVL-i teel tellitud teavikud on kohalkasutuseks, kui täitja-raamatukogu on nii määranud. Seda nõuet rakendatakse õnneks suhteliselt harva. RVL-i teel elektrooniliselt saadud artiklikoopiast tehakse kasutajale koopia paberkandjal, mille järel elektrooniliselt saadud koopia fail kustutatakse arvutist. Elektroonilisel kujul võib kasutajale artikleid edastada täitja-raamatukogu loal. Posti teel saadetavad ja tagastatavad teavikud pakitakse turvapakendisse ning vormistatakse tähtsaadetisena (maksikirjana).

RVL-i nõustamiskeskused on Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu. RVL-i nõustamiskeskused osutavad raamatukogudele abi teavikute bibliograafiliste andmete ja leidumuse väljaselgitamisel, välismaa raamatukogudest tellimisel, raamatukogutöötajate RVL-i alasel koolitamisel jms.

Tellimuste esitamisel tuleb lähtuda raamatukogudevahelise laenutuse põhimõtetest ja sellest, et:

- Raamatukogu tellib teavikud kasutaja tellimuse alusel. Tellija-raamatukogu peab kasutajalt saadud tellimuse edastama 1–2 tööpäeva jooksul. Tellimuse esitamisega võtab kasutaja endale kohustuse kanda teaviku tellimisega seotud kulud
- Tellija-raamatukogu kohustus on kontrollida ja täpsustada tellitava teaviku bibliograafilised andmed ning leidumus teistes raamatukogudes elektronkataloogide jt otsinguallikate abil. Iga teaviku või koopia kohta täidab tellija-raamatukogu eraldi tellimisvormi.
- Tellitava teaviku kohta märgitakse autor, pealkiri, ilmuniskoht ja -aasta ning standardnumber. Mitmeosalise teose puhul märgitakse ka soovitud köite number.
- Tellitava koopia kohta märgitakse artikli autor ja pealkiri, samuti allika (ajakirja, ajalehe, kogumiku) nimetus, aasta, number ja leheküljenumbrid.
- Andmed teaviku kohta esitatakse keeles, milles teavik on ilmunud, kirillitsas andmed võib teisendada ladina kirja. Kui mingil põhjusel pole võimalik andmeid esitada keeles, milles teavik on ilmunud, tuleb märkida, mis keeles teavikut või koopiat soovitakse.
- Tellimus peab sisaldama tellija-raamatukogu täpse postiaadressi ja kontaktandmed (e-posti aadress, telefon jm). Tellimuse esitamisel tuleb eelistada kiiremaid mooduseid: tellimisvormi täitmine täitja-raamatukogu veebisaidil, tellimuse saatmine e-posti teel, faksiga jm.

Tellimuste täitmisel tuleb lähtuda raamatukogudevahelise laenutuse põhimõtetest ja järgmisest:

- Teisest raamatukogust saadud RVL-i tellimus tuleb täita üldjuhul 2 tööpäeva jooksul tellimuse saamisest, või informeerida tellija-raamatukogu selle mittetäitmise põhjustest.

Kui teavik on välja laenutatud, võib täitja-raamatukogu tellija-raamatukogu soovil panna tellimuse järjekorda.

- Kui tellimuse saanud raamatukogus tellitud teavik puudub, aga on teada, millisest raamatukogust seda on võimalik laenutada, tagastatakse tellimus koos informatsiooniga teaviku asukoha kohta.
- Juhul, kui teaviku või koopia kasutamisega kaasnevad piirangud seoses autoriõiguse- või litsentsitingimustega, peab täitja-raamatukogu teaviku saatmisel tellija-raamatukogu sellest informeerima.
- Teaviku kasutamise tähtaja määrab täitja-raamatukogu. Tähtaja määramisel tuleb arvestada teaviku saatmisele, kasutamisele ja tagastamisele kuluvat aega. Tähtaja pikendamise võimaluses lepatakse kokku eraldi.
- Saadetavale teavikule lisatakse andmed tagastamistähtpäeva ja tagastamise aadressi kohta ning tellimuse number.

Teaviku tagastamisel tuleb lisaks raamatukogudevahelise laenutuse põhimõtetele silmas pidada seda, et RVL-i teel laenutatud teavikute säilivuse ja õigeaegse tagastamise eest vastutab tellija-raamatukogu. Tellitud teaviku kaotamisel või rikkumisel asendab tellija-raamatukogu selle sama teavikuga või tasub selle eest hinna, mille määrab täitja-raamatukogu.

Statistikat RVL-i kohta kogutakse riiklike statistiliste vaatluste loetelus vastavale raamatukogutüübile ette nähtud näitajate osas. (Raamatukogudevahelise...2008)

1.5 Raamatukogudevaheline laenutus IFLA dokumentides

Soovitused oma riigis RVL-i süsteemi loomiseks ja tulemuslikuks toimimiseks on esitanud Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -asutuste Liit (IFLA) dokumendis “Model National Interlibrary Loan Code” (2000), sellele dokumendile toetub raamatukogudevaheline laenutus kõigis IFLA liikmesriikides.

IFLA standard sätestab raamatukogudevahelise laenutuse põhimõtted ja üldnõuded. RVL-i teel teavikute ja koopia tellimine teistelt raamatukogudelt peab toimima olenemata raamatukogu tüübist.

Iga riik töötab rahvuslikul tasandil välja oma RVL teenust reguleerivad dokumendid, kus on fikseeritud tellimuste esitamise, täitmise ja tagastamise kord.

IFLA dokument näeb ette teenuse osutamise ja rahastamise tingimused, mis tuleb avalikustada. RVL teenuse maksumus koosneb saate- ja tagastamiskuludest ning kopeerimiskuludest. Postikulud kaetakse raamatukogu või kasutaja kulul.

Tellimisel välismaa raamatukogudest tuleb juhinduda Rahvusvahelise Raamatukoguühenduste ja -asutuste Liidu rahvusvahelise RVL-i reeglitest „International Lending and Document Delivery: Principles and Guidelines for Procedure” (2001).

Dokument juhib tähelepanu sellele, et juhul, kui teaviku või koopia kasutamisega kaasnevad piirangud seoses autoriõiguse- või litsentsitingimustega, peab täitja-raamatukogu teaviku saatmisel tellija-raamatukogu sellest informeerima.

Otsuse, kas RVL teel laenutatakse originaaldokument või koopia, teeb laenutav raamatukogu.

Pakutakse välja lihtsustatud võimalusi RVL teenuste eest tasumisel/arveldamisel nagu näiteks IFLA vautšerid ettemaksuna, deposiitarveldus, piirtasumäärad.

Suunised RVL-i parimaks korraldamiseks pakub IFLA dokument „Guidelines for Best Practice in Interlibrary Loan and Document Delivery” (2007).

RVL on vajalik raamatukogu kasutajale parema teenuse pakkumiseks, info selle kohta peab olema avalikustatud raamatukogu kodulehel.

Raamatukogudevahelise laenutuse töökorralduse omapära on uute tehnoloogiate kasutamine.

Kasutades uut tehnoloogiat tuleb lähtuda erialasest otstarbekusest.

Tellimuste täitmisel on oluline operatiivsus, protsessi lihtsus ja hind peab olema tellijale vastvõetav.

1.6 Ülevaade raamatukogudevahelise laenutuse teenusest Soome rahvaraamatukogudes

Traditsiooniliselt hästi on raamatukogusüsteem korraldatud Põhjamaades. IFLA liikmesriigi Soome raamatukogundust näiteks iseloomustab tänapäeval just uute tehnoloogiliste võimaluste kasutamine.

Raamatukogudevahelise laenutuse süsteemi toimimise Soomes tagavad maakonnaraamatukogud, keskraamatukogu ja multikulturaalne raamatukogu, mis osutavad RVL

teenust rahvaraamatukogudele tasuta (Kekki 2007). 1999. aastal jõustunud raamatukogude määruse järgi on piirkonna avalike raamatukogude RVL- ja informatsiooniteenuse toetajaks 19 maakonnaraamatukogu. Nad arendavad piirkonnas infoteenuseid ja tegelevad raamatukogutöötajate täiendõppe korraldamisega. Helsingi Linnaraamatukogu on keskraamatukoguks avalikele raamatukogudele, sama määrus defineerib tema ülesanded. Keskraamatukogu arendab üleriigilisi raamatukogude koostööprojekte, koordineerib koostööd rahvaraamatukogude ning rahva- ja teadusraamatukogude vahel. Ta laenutab oma kogudest kõigile riigi avalikele raamatukogudele ja vahendab materjale välismaa raamatukogudest. Helsingi Linnaraamatukogu töötab samas ka multikultuuralse raamatukoguna, see on välismaalaste jaoks kohandatud teenus. Raamatukogu on küll Helsingi linna asutus, kuid saab haridusministeeriumilt toetust keskraamatukoguna toimimiseks. Peaesmärk on arendada ühtset otsisüsteemi hõlbustamaks e-teenuste kasutamist avalikes raamatukogudes.

Ca 70% Soome avalikest raamatukogudest on välja kujunenud partnerlus naaberraamatukogudega, mis põhineb ühisel arvutisüsteemil, otsisüsteemil üle erinevate andmebaaside. See kindlustab otstarbekama kogude kasutamise ja parandab lugejateeninduse kvaliteeti.

Tabel 1 annab ülevaate raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamisest Soome rahvaraamatukogudes (Statistics 2009). Nähtav kasv on tingitud infotehnoloogia arengust ja uutest otsivõimalustest.

TABEL 1

Raamatukogudevaheline laenutus Soome rahvaraamatukogudes 2005-2008

Aasta	2005	2006	2007	2008
Saadud tellimusi	354317	406754	453587	517403
Tellitud teistelt	357996	412137	460450	522667

Raamatukogu määrus pani paika üldised RVL põhimõtted rahvaraamatukogudele. Iga omavalitsus reguleerib kohaliku raamatukogu põhimääruse ja kasutamiseeskirja kaudu teenuse kasutamise oma piirkonnas ja korraldab teavikute logistika.

2. PÕLVA- PÄRNU- JA RAPLA MAAKONNA RAHVARAAMATUKOGUDEST 2005-2008

Põlva maakond asub Kagu-Eestis ja eksisteerib oma praegustes piirides muutumatult 1961. aastast (Põlva... 2006). Põlvamaa pindala on 2164 km², elanike arv on 31348 ja keskus Põlva linn. Maakond koosneb 14 omavalitsusüksusest - 13 vallast ja ühest linnast –Põlva-, seal asub 232 küla ja seitse alevikku. Põlva maakonnas on 35 rahvaraamatukogu, keskraamatukogu on Põlvas. Maakond on üks neist vähestest Eestis, kus rahvuslik koosseis on väga homogeenne – maakonnas elavad valdavalt eestlased. Kaks kolmandikku rahvastikust elab maal.(Põlvamaa 2008)

Pärnu maakond asub Eesti edelaosas. Eesti suurima maakonna pindala 4806,27 km². Pärnumaa koosneb 21 omavalitsusest - 18 valda, üks alev -Vändra- ja kaks linna -Pärnu ja Sindi. (Pärnu...2009) Alates sügisest 1993 pole Pärnu linn enam eraldi teise tasandi haldusüksus (Ajalooline...2009). Maakonnas elab Pärnu Keskraamatukogu 2008. aasta aruande põhjal 90743 inimest, neist Pärnus 43435. Üldkasutatavaid raamatukogusid on Pärnu maakonnas 43, lisaks Pärnu Keskraamatukogu 3 haruraamatukoguga.

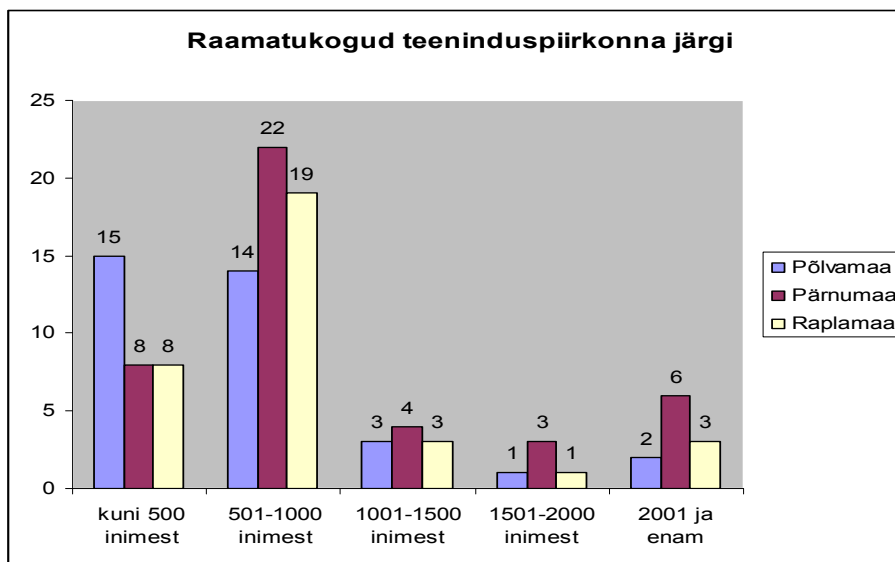
Rapla maakond asub kesk-Eestis, praegustes piirides ja praeguse nimetuse all eksisteerib alates 1990.aasta 1.jaanuarist (Raplamaa...2009). Maakonna pindala on 2979,71 km². Rahvaarv on 37093. (Üldinfo...2009). Maakonna keskus Rapla linn asub Tallinnast 48 km kaugusel. Rapla maakonnas on 1 linn –Rapla- ja 3 alevit -Järvakandi, Kohila, Märjamaa-, kokku 10 omavalitsusüksust. Neis töötab 34 rahvaraamatukogu, maakonna keskraamatukogu on Raplas.

Väikese territooriumi ja elanike arvuga Eestis on võrreldes teiste riikidega olnud läbi aegade arvukalt rahvaraamatukogusid. Põlva- ja Raplamaa on 1950. aastal kunstlikult moodustatud rajoonide järeltulijad, mis maakondadeks ümbernimetati 1. jaanuaril 1990. Neis maakondades ei ole (suuri) linna ja rahvaraamatukogud on väikesed, nii töö põhinäitajate kui

raharessursside poolest. Maaelanikele on oluline, et kõik raamatukoguteenused oleksid kohapeal kättesaadavad. Üaltoodud arvud näitavad, et raamatukoguvõrk Põlva- ja Raplamaa maapiirkondades on tihedam kui Pärnumaal. Pärnu on suur linn, maakonna inimeste jaoks ajalooliselt välja kujunenud tõeline tõmbekeskus. Samas on maapiirkonnas (Soomaa) suured alad hõredalt asustatud ja raamatukoguteenus jääb inimese jaoks kaugale. Maakonna keskraamatukogul Pärnu linnas on kasutada suuremad komplekteerimisressursid, mis võimaldab kogusid täielikumalt komplekteerida ja selle baasil RVL teenust osutada.

2.1 Komplekteerimise olukorrast rahvaraamatukogudes

Vaadeldud kolmes maakonnas on kokku 113 rahvaraamatukogu, millest kolm – Põlva, Pärnu ja Rapla - maakonna keskraamatukogu ülesannetes. Joonis 1 annab ülevaate rahvaraamatukogude jagunemisest teeninduspiirkonna suuruse järgi. Vastavalt Rahvaraamatukogu seadusele peaks olema vähemalt üks rahvaraamatukogu maapiirkonnas keskmiselt kuni 500 elanikuga teeninduspiirkonna kohta (Rahvaraamatukogu...2007).

Joonis 1 Põlva-, Pärnu- ja Raplamaa rahvaraamatukogude jagunemine teeninduspiirkonna suuruse järgi

Jooniselt on näha, et 27% Põlva-, Pärnu- ja Raplamaa raamatukogudest omavad teeninduspiirkonda kuni 500 elanikku, pooled on teeninduspiirkonnaga 501-1000 elanikku ja rohkem kui 1000 elanikku on vaid 23% raamatukogude teeninduspiirkonnas (Ots 2009b; Eliste 2009c; Rapla...2009).

Komplekteerimissummad, mis riik teavikute hankimiseks eraldab, tulevad maakondadesse nn. pearahadena ja kaaskirjas on ära toodud jaotamise põhimõtte. 2009. aastani oli lubatud kuni 10% summast reservfondi jätta ja seda kasutada vastavalt vajadusele, näiteks järelkomplekteerimiseks. 2009. aasta rahaeralduses oli lubatud reservfondi suurus kuni 7%. Omavalitsused püüavad raamatukogude probleemist aru saada – raamatukogu ilma uue raamatuta (teavikuta) pole raamatukogu – ja rahastavad komplekteerimist reeglina suuremas summas kui riik. Seda väidet illustreerib tabel 2. (Ots 2009b; Eliste 2009c; Rapla...2009)

TABEL 2

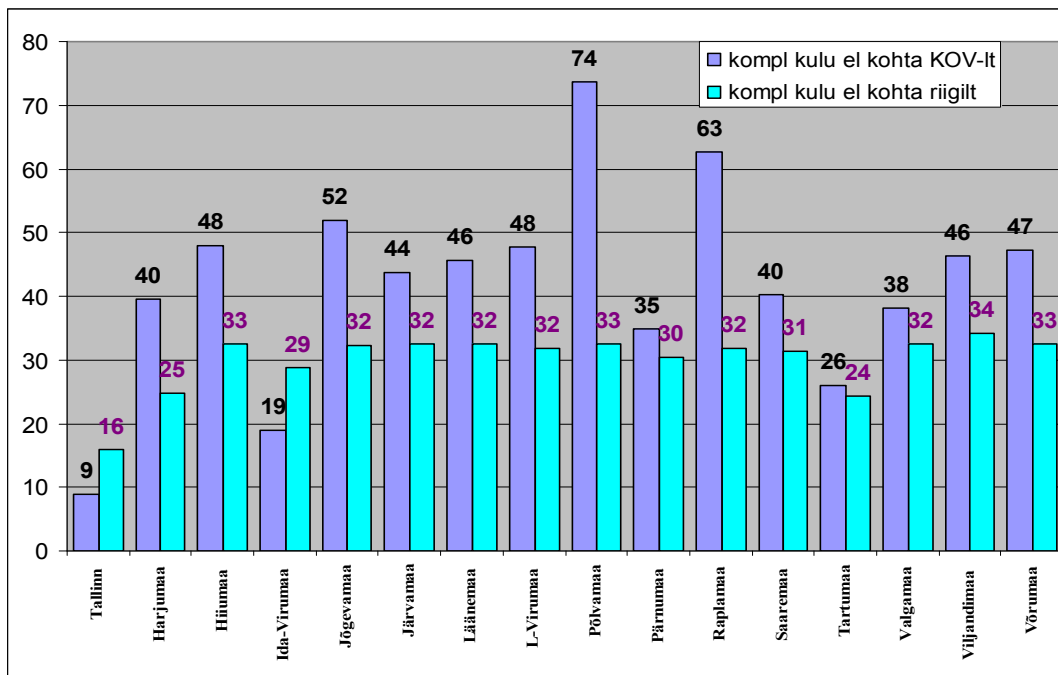
Komplekteerimissummad Põlva- Pärnu- ja Raplamaa rahvaraamatukogudes 2005-2009

	Põlvamaa		Pärnumaa		Raplamaa	
Aasta	riigilt	oma-valitsustelt	riigilt	oma-valitsustelt	riigilt	oma-valitsustelt
2005	989 900	1 370 100	2 660 500	2 745 500	1 137 000	1 278 000
2006	1 026 000	1 486 300	2 709 720	2 849 930	1 133 000	1 400 000
2007	964 800	1 534 500	3 360 000	3 922 000	1 160 000	1 580 000
2008	1 027 500	1 653 400	2 830 000	3 179 099	1 215 000	1 724 000
2009	768 026	1 602 200	2 102 220	2 322 000	913 884	1 765 840

Tabel näitab, et kohalikud omavalitsused, erinevalt riigist, on suurendanud komplekteerimissummat elaniku kohta. Sellest tabelist on puudu raha perioodika tellimiseks, ka selle eraldab kohalik omavalitsus.

Margit Jõgi (2009b) ettekandest rahvaraamatukogude direktoritele pärineb järgmine joonis, mis illustreerib komplekteerimissummasid vabariigi lõikes. 2008. aastal olid komplekteerimissummad elaniku kohta keskmiselt 25 krooni riigilt ja 29 krooni kohalikelt omavalitsustelt, 2007. aastal vastavalt 25 ja 28 krooni.

Komplekteerimissummad on küll kasvanud, kuid pidevalt tõuseb ka teaviku hind – 2005. aastal maksis keskmine ostetud teavik vabariigi rahvaraamatukogudes 115,4 krooni, 2006.a 123,3 kr, 2007. a 135,8 kr ja 2008. aastal 145 krooni. (Jõgi 2009b)

Joonis 2 Komplekteerimiskulu elaniku kohta 2008.

2009. aastal tõuseb keskmine hind veelgi, sest raamatutele kehtestati 9% käibemaksumäär senise 5% asemel. Raamatukogutöötajatel on raske komplekteerimisvalikuid teha, arvestada tuleb kõikide sihtgruppidega ja raamatukogu füüsiliste võimalustega. Informatsioon (näiteks seadusandlus, statistika) uueneb järjepidevalt ja paber kandjal olev info vananeb raamatukogude jaoks kiiresti. Samadele tendentsidele Ameerikas viitas M. Jackson (2004).

2.1.1 Komplekteerimine Põlvamaal 2005-2008

Põlvamaal on 35 rahvaraamatukogu, keskraamatukogu ülesannetes Põlva. Raamatukogude majanduslik olukord on pidevalt paranenud. 1991. aastast alates on maakonnas

avatud 3 uut rahvaraamatukogu, viimasel neljal aastal renoveeritud 5. Kõik nad kasutavad töös raamatukogutarkvara URRAM.

Maakonna kehtivas arengukavas (2006-2010) pööratakse tähelepanu rahvaraamatukogude olukorrale ja komplekteerimisele. Oma tugevuseks peetakse muuhulgas raamatukogude ja külakeskuste muutumist avatud kultuuri-, haridus- ja infokeskusteks ning raamatukogude väljakujunenud teeninduspiirkondi, nõrkuseks aga raamatukogude fondi täiendamiseks ning ajalehtede ja ajakirjade tellimiseks vajalike vahendite nappust. Eesmärkide hulgas tuuakse välja raamatukogud, mis toimiksid avatud info-, kultuuri- ja hariduskeskustena. Selleks:

- tuleb säilitada raamatukogude võrk ja teeninduspiirkonnad nii, et raamatukoguteenus on kõigile kättesaadav (Lahendused - maakonna raamatukogude renoveerimise ja nüüdisajastamise kava loomine ja raamatukogude võrgu kasutamise analüüs)
- kindlustada raamatukogude teavikutega varustatus mahus, mis tagab inimestele kodanikuühiskonna toimimiseks vajaliku info; eesti algupärase ja välismaise väärtkirjanduse ning teatmeteoste kättesaadavuse kõigis raamatukogudes (Lahendused - raamatukogude teavikutega varustamise analüüs ja raamatukogude teavikutega varustamine aastas vähemalt 60 krooni eest elaniku kohta ja selle summa suurendamine vastavalt elukalliduse ja teavikute hinna tõusule)

Põlvamaa arengukavas nähakse ühe lahendusena rahvaraamatukogude seaduse täiendamist nii, et oleks fikseeritud riigi ja omavalitsuste kohustused teavikutega varustamisel. (Põlva...2006)

43% maakonna rahvaraamatukogudest on teeninduspiirkonnaga kuni 500 elanikku, kolme raamatukogu piirkonnas kuni 300. Kuues väikeses kogus töötab inimene täiskoormusega, kuues koormusega 0,7-0,8 ja kolmes kuni poole koormusega (Ots 2009b). Nii väikeste raamatukogude puhul on mureks väikene komplekteerimisraha. Riigipoolne toetus on suhteliselt vähene, õnneks on kohalikud omavalitsused leidnud võimalusi suuremate summade eraldamiseks. Jooniselt 2 on näha, et 2008. aastal andsid Põlvamaa omavalitsused teavikute ostmiseks keskmiselt 74 krooni elaniku kohta, see on suurim summa vabariigis. Aastaruandeid (Põlva...2005, 2006, 2007, 2008) lugedes on näha, kuidas maakonnas ollakse sellele vaatama mures, komplekteerimisvalikud on keerulised, väheneb eksemplaarsus. 2005. aastal said Põlva maakonna raamatukogud juurde teavikuid kokku 10 % vähem kui 2004.aastal. Oma tähtsust pole kaotanud järelkomplekteerimine. Umbes pooltes Põlvamaa raamatukogudes ei ole ostetud ega saadud annetustena auviseid ja elektroonilisi teavikuid. Vähesed raha korral eelistatakse raamatut, ostmist ei soodusta ka auviste laenutamisega seotud juriidilised probleemid. Helisalvestiste puhul on need nüüd lahenduse leidnud (Autoriõiguse...2009).

Aastatel 2005 - 2006 korraldati kogusid, kustutati maakonna raamatukogudest suurel hulgal aegunud ja lagunenud teavikuid. Kogud sisestati URRAM-isse, analüüsiti nende koostist. Need tegevused valmistasid ette elektroonilisele laenukasutusele üleminekut. Raamatukoguhoidja rolliks on pakkuda oma lugejatele valikuvõimalust, kuid nad saavad olla ainult vahendajad ja soovitajad. Valiku ühe või teise raamatu kasuks teeb ikkagi lugeja. Kogude komplekteerimisel arvestavad raamatukoguhoidjad eelkõige oma lugejate soovide ja vajadustega. Samuti tuleb komplekteerida tasakaalustatult, jälgides, et teavikud oleksid erinevatest ainevaldkondadest. Ka ainevaldade sees tuleb teha otsustusi, tihti soetatatakse raamatuid õppijaid silmas pidades.

2.1.2 Komplekteerimine Pärnumaal 2005-2008

Üldkasutatavaid raamatukogusid on Pärnu maakonnas 43, lisaks Pärnu Keskraamatukogu 3 haruraamatukoguga. Alates 2005. aastast on Pärnumaal 6 rahvaraamatukogu saanud uued ruumid ja 2008. aasta lõpul jõudis lõpule Pärnu Keskraamatukogu ehitus. See näitab, et maakonnas peetakse raamatukogundust oluliseks. Raamatukogude komplekteerimisprobleeme maakonna arengukavas 2008-2013 ei käsitleta, küll aga tuuakse välja muuhulgas:

- Väljakujunenud kultuuriasutuste võrk sh raamatukogud
- Valminud Pärnu Keskraamatukogu ehituse I etapp.
- Maakonna raamatukogud on internetiseeritud, tagatud on juurdepääs avalikule teabele.
- Pärnu Keskraamatukogus on kasutusel veebipõhine raamatukogu tarkvara programm URRAM, maakonnas on programmiga liitunud 29 raamatukogu. (Pärnu...2008)

2008. aasta lõpuks sai Pärnu Keskraamatukogu valmis ja URRAM-it kasutas 39 maakonna raamatukogu.

Töös vaadeldud maakondadest on Pärnumaal kõige vähem väikesi, kuni 500 elanikulise teeninduspiirkonnaga raamatukogusid - 18%. Üle 1000 elaniku oli 30% raamatukogude teeninduspiirkonnas (joonis 1). Valdade rahalised võimalused on erinevad, kuid kindlasti on palju suhtumisest raamatukogusse. Joonis 2 näitab, et keskmiselt said maakonna raamatukogud omavalitsustelt teavikute ostmiseks 35 krooni elaniku kohta. Vähem kui riigi poolt eraldatud 30 krooni elaniku kohta said Sauga-, Tahkuranna- ja Lavassaare valla raamatukogud ning Vändra aleviraamatukogu. Samas Tõstamaa (2 raamatukogu) annab 63,8, Varbla 55,6 (2 raamatukogu) ja Koonga (2 raamatukogu) 40,8 krooni elaniku kohta. 2009. aasta põhimureks märgitakse

aruandes - kuidas komplekteerida, kui raamaturationa riigilt väheneb ja raamatute käibemaks tõuseb. (Pärnu...2009)

2005. a. kustutati kõigis raamatukogudes arvukalt mittevajalikke teavikuid. Seoses elektroonilise kataloogi koostamisega oli kogude puhastamine varasemast tunduvalt suurema tähelepanu all. (Pärnu...2006) Kogude täiendamisel on esikohal eesti autorite ja Eesti kohta ilmuv kirjandus, seejärel muu eesti keeles ilmuv kirjandus, eriti lastekirjandus, teatmeteosed (ka teistes keeltes) ja liigikirjandus. Järjest suurema tähtsuse on omandanud järelkomplekteerimine ja RVL-i aktiivsem kasutamine, seda just raha vähesuse tõttu. See eeldab et raamatukogud teevad koostööd ka komplekteerimisel. Uusi teavikuid osteti esialgu ettevaatlikult, nõudluse selgumisel telliti juurde. „Kuna igal aastal ilmub tohutul hulgal raamatuid, on suureks probleemiks just õigete valikute tegemine,” märgitakse aastaaruandes. (Pärnu...2007) Saabunud kirjandusest moodustas 2008. aastal liigikirjandus 52%, ilukirjandus 48%, laenutuste enamuse moodustavad ilukirjanduse laenutused.

2.1.3 Komplekteerimine Raplamaal 2005-2008

Rapla maakonna kümnes omavalitsuses töötab 34 rahvaraamatukogu, neist 1 maakonna keskraamatukogu, 3 aleviraamatukogu ja 30 külaraamatukogu. Tuleb märkida, et kohalikud omavalitsused on enamasti mõistnud raamatukogude tähtsust piirkonna arengus nii kogukonna olulise osana kui ka elukestva õppimise paigana. 29 maakonna raamatukogu asuvad sobivates kaasaegsetes ruumides, kõik on varustatud interneti püsiühendusega ja kasutavad oma töös raamatukogutarkvara (33 URRAM-it ja 1 RIKSi). Raplamaa 2006. aastal kinnitatud arengukava (Rapla...2006) ütleb raamatukogude ja nende rahastamise kohta:

- Kultuuriteenused ja huvialaharidus on kättesaadav kõikjal ja kõigile elanikkonnagruppidele. Kvaliteetne internetiühendus on tagatud igas külas. Raamatukogud toetavad aktiivselt õppe-, huvi- ja seltsitegevust.
- Kultuuritegevusel on püsiv riiklik ja omavalitsuslik toetus (materiaalne või mitterateriaalne). Kultuuri infrastruktuur suudetakse vajalikul tasemel säilitada, taastada ja arendada ning kõik hooned ja rajatised on aktiivses kasutuses.

Veerand maakonna raamatukogudest on väikesed, teeninduspiirkonnaga kuni 500 elanikku, neist nelja teeninduspiirkonnas elab kõigest kuni 300 inimest. Kolm kõige väiksemat

raamatukogu töötavad poole koormusega. 55% maakonna rahvaraamatukogude teeninduspiirkonnas elab 501-1000 inimest. Üle 1000 inimese elab seitsme raamatukogu teeninduspiirkonnas, nende hulgas on Rapla Keskraamatukogu, Järvakandi, Kohila ja Märjamaa aleviraamatukogud ning kolm külaraamatukogu. Neid arve illustreerib joonis 1.

Kuna enamus Raplamaa raamatukogusid on väikese teeninduspiirkonnaga, siis on neile eraldatud komplekteerimissummad samuti väikesed. 2008. aastal eraldas riik teavikute soetamiseks teeninduspiirkonna elaniku kohta keskmiselt 30 krooni, Raplamaa omavalitsuste eraldatud summa oli keskmiselt 63 krooni. Kärü valla ainuke raamatukogu sai omavalitsuselt 93 krooni elaniku kohta, Juuru valla raamatukogud 83,5 krooni. Joonisel 2 näidatud omavalitsuse summale lisandub veel raha ajakirjanduse tellimiseks. Võib väita, et vallad mõistavad raamatukogude vajadusi ja püüavad neid parimal võimalikul moel lahendada. Siiski oli 19 raamatukogu aruandes märkinud, et komplekteerimissummad on ebapiisavad. Raamatukogud kooskõlastavad omavalitsuste piires teavikute tellimise, et otstarbekamalt ära kasutada komplekteerimissummasid. (Rapla...2009)

Juurdetulnud raamatutest moodustas 2008. aastal ilukirjandus 54%, erilaade komplekteeriti 3% lisandunud teavikute üldarvust. 3,4% komplekteeritud kirjandusest moodustas võõrkeelne. Eksemplaarsus suuremates raamatukogudes pole piisav, järjekorrad mõningatele raamatutele on pikad. Komplekteerimisel on abiks allahindlused, kust aga ei saa osta neid raamatuid, mille järgi kõige suurem nõudlus on. Lapsed on väga huvitatud just teavikute erilaadide laenutamisest, paraku takistab puudulik seadusandlus. Positiivse lahenduse sai 2008. aastal muusikateavikute laenutamise probleem, mure videote laenutamisega on endiselt päevakorral.

Kokkuvõtvalt võib vaadeldavate maakondade komplekteerimise kohta öelda, et komplekteerimissummad ei vasta raamatukogude vajadustele, sest ilmuvate nimetuste arv näitab kiiret kasvu ja teaviku keskmine hind tõuseb. Kõiki ilmuvaid nimetusi ei ole võimalik raamatukogusse soetada ja nõudlus RVL teenuste järgi peaks kasvama.

2.2 Muutused infotehnoloogias 21. sajandi alguses

2.2.1 Infotehnoloogiline areng Põlvamaa rahvaraamatukogudes 2005-2008

Põlva maakonna rahvaraamatukogud ei ole URRAM-i keskserveriga liitunud, vaid asuvad oma serveril. Nad hindavad seda heaks variandiks, sest:

- on teinud korda konverteeritud kirjed,
- tõmmatud kirjeid ei muuda teise raamatukogu töötaja,
- ei sõltu keskraamatukogus Interneti-häiretest,
- märksõnastavad raamatuid üksikasjalike kodulooliste märksõnadega jms

Kui kauaks eraldi jäädakse, ei tea, viimase ühisenõupidamise põhjal URANIA Com OÜ-ga 2008. aasta detsembris otsustati, et midagi ei muutu. Kuna Eestis on rahvaraamatukogu programmiga kasutusel ka RIKS ja INNOPAC ning kõik keskkogud ei ole ühe serveri peal, pole see väga oluline (Ots 2009b). Põlvamaa raamatukogude elektronkataloog on näha keskraamatukogu kodulehelt (Põlva...2003). Aastaruannetest saab lugeda:

2005. aastast kasutavad kõik maakonna rahvaraamatukogud URRAM-it. Elektrooniline kataloog sisaldas siis 66,4% kogudest. Keskkogus oli põhiosa kogudest elektronkataloogis, maakonna kahekümne ühes raamatukogus oli üle poole fondist elektronkataloogi sisestatud. Kõigisse raamatukogudesse saadi lugejaarvutid aasta lõpuks. Lugejateeninduse kvaliteedi tõstmiseks mindi keskkogu teenindusosakonnas (lasteosakonnas 2004. aastal) ja kolmes külaraamatukogus üle elektroonilisele laenutusele. Kuigi arvuti abil laenutas aasta jooksul vähe raamatukogusid -5-, oli aasta ometi murranguline, sest kujunes valmisolek sellele üleminekuks. Sellel aastal täiendati elektronkataloogi maakonna kõikides raamatukogudes. Aasta jooksul parandati keskkogus palju Kirjastost konverteeritud raamatukirjeid. Kavandati maakondlikku koolitust elektroonilisele laenutusele ülemineku kiirendamiseks. (Põlva...2006)

2006. aasta jooksul kasvas kasutajate käsutuses olevate arvutite arv (83-lt ja 90-le). Oli läbimurdeaasta arvutilaenutusele ülemineku osas. Aasta lõpu seisuga laenutati arvuti abil 33-s raamatukogus (94%). Maakonna neljas raamatukoguskogus oli 95-100% fondist elektronkataloogis, neljas kogus alla poole, ülejäänutel 51-90%. Suhteliselt suur hulk sisestatud kogusid näitab raamatukoguhoidjate töö tulemuslikkust. Kataloogikaardi tegemisest raamatukogudele loobuti aasta lõpul, kuna elektronkataloogi olemasolu tõttu pole see enam

otstarbekas. Küll täiendati edasi komplekteerimisosakonna arvestuskataloogi. Elektronkataloogis URRAM seati sisse vajalikud täiendused (RVL-i moodul, otsingu täiustamine, märksõnastiku kasutamise võimalus, meeldetuletuste saatmine). (Põlva...2007)

2007. aastal hakkasid elektrooniliselt laenutama kõik maakonna raamatukogud. Kahes raamatukogus kajastus elektronkataloogis alla poole fondist, üheksateistkümnes on üle 75% kogudest elektronkataloogi sisestatud. Laienes WiFi leviala – liitus 6 raamatukogu. (Põlva...2008)

2008 aasta jooksul täiendas URANIA Com OÜ URRAM-i otsingumoodulit. Keskraamatukogus toimus pidevalt töö kirjade korrigeerimisel (parandati vigu, täpsustati liike, lisati märksõnu). Keskkogus jätkus tavapärase kodulooliste artiklite bibliografeerimine ja Põlvamaad käsitlevate teavikute märksõnastamine URRAM-is. Räpinas alustati keskraamatukogu juhendamisel „Räpina Rahvalehe” bibliografeerimist URRAM-is. (Põlva...2009)

2.2.2 Infotehnoloogiline areng Pärnumaa rahvaraamatukogudes 2005-2008

2005. a. põhiliseks tegevussuunaks oli raamatukogude infotehnoloogilise keskkonna täiustamine. Viimasena maakonnas sai interneti püsiühenduse Massiaru raamatukogu. Kasutajate käsutuses oli 133 arvutitöökohta, sellest keskraamatukogus 29. Internetiühenduses esines sageli häireid, seepärast ei julgenud raamatukogud minna üle elektroonilisele laenutamisele, statistikat peeti ka paberikandjal. Märtsis alustati elektroonilise laenutamisega Pärnu Keskraamatukogus. Lugejate andmete sisestamist alustasid ka haruraamatukogud. Loodi Pärnu linna raamatukogude ühine lugejate andmebaas. 24 raamatukogu maakonnas olid URRAM-iga liitunud, neist kümnel oli vähemalt 90% fondist elektronkataloogi sisestatud. Raamatukogud olid loobunud kaartkataloogide täiendamisest. Elektrooniliselt laenutas 2005. a. lõpuks 17 raamatukogu s.o. 69% URRAM-iga liitunudest ja Häädemeeste raamatukogu laenutas Kirjasto tarkvaraga. URRAM-iga liitumisel oli 3 või enama raamatukoguga valdade jaoks takistuseks suur kuutasu. Aastaaruandes toodi välja: ”Programmiga URRAM on hea tööd teha. Lugejatel ja raamatukoguhoidjal on ülevaade teistes kogudes leiduvast kirjandusest, on tihenendud raamatukogudevaheline koostöö. Töö oleks veelgi ladusam, kui maakonnas ei segaks sagedased häired internetiühenduses.” (Pärnu...2006)

2006. aastal oli raamatukogude põhiliseks tegevussuunaks infotehnoloogilise keskkonna jätkuv täiustamine. Kõik teavikute tellimused olid sisestatud URRAM-isse ja lõpetatud oli tähestik- ja liigikataloogi täiendamine linna raamatukogudes. Elektrooniliselt hakkasid laenutama. 9 raamatukogu maakonnas ja kõik haruraamatukogud Pärnu linnas. „See osutus kardetust lihtsamaks nii töötajale kui lugejatele,” märgiti aastaaruandes. Elektroonilist raamatukogutarkvara kasutas 29 raamatukogu, üheteistkümnel kogul on kõik teavikud elektronkataloogi sisestatud. Maaraamatukogudest laenutas aasta lõpuks elektrooniliselt 25 raamatukogu, neist 24 URRAM-is (92 % liitunust) ja 1 Kirjastos. Jätkuvalt oli probleeme internetiühendusega neis raamatukogudes, kus teenust pakkus „Küla Tee“. Teostus projekt, millega lisandus kahekümne kahes maakonna raamatukogus ja selle ümbruses WiFi kasutusala. (Pärnu...2007)

2007. aastal võeti Pärnu linna raamatukogudes URRAM-is kasutusele reserveeringute ja järjekorra moodul. Lugejatele õpetati e-kataloogi kasutamist ja jagati paroolikaarte e-kataloogi sisselogimiseks. Lugejakaardina võeti kasutusele ID- kaart. Jätkuvalt oli mõnel raamatukogul probleemiks halb internetiühendus. Pärnu Keskraamatukogus ja Ranna raamatukogus oli laienenud traadita interneti leviala, maakonnas oli Wifi leviala 32 raamatukogul. Maaraamatukogudest laenutas aasta lõpuks elektrooniliselt 29 raamatukogu täielikult ja 9 osaliselt (33 URRAM-is ja 1 Kirjastos.) Seega laenutas elektrooniliselt 80% raamatukogudest. 87% keskraamatukogu teavikutest oli sisestatud elektroonilisse andmebaasi, maaraamatukogudest kahekümne kolmel oli kogu fond sisestatud. Kaksteist raamatukogu said veel keskraamatukogust koos uute raamatutega kataloogikaardi. Aruandes märgiti, et URRAM-i versioon rahuldab väikeste raamatukogude vajadused ja kõik edastatud täiendusettepanekud lähtusid suurte raamatukogude vajadustest. Suurim probleem oli reserveeringute moodulis - lugeja peab saama valida osakonna, kust ta raamatu reserveerib ja kätte saab. Pärnu raamatukogul on 3 haruraamatukogu erinevates linnaosades ja lugeja tahab teada, kust ta teaviku saab. (Pärnu...2008)

2008. aastal oli lugejate seas populaarseks saanud e-kataloogi teenus - koduarvutist raamatute pikendamine, vajaliku teaviku reserveerimine. Koostöös Rahvusraamatukoguga on Pärnu maakonna kodulooline andmebaas nähtav veebikeskkonnas. Keskraamatukogu kodulehte uuendati ja täiendati. Keskraamatukogul oli 92% teavikutest sisestatud elektronandmebaasi. Elektroonilise kataloogi redigeerimine on olnud uute teavikute sisestamisega paralleelselt toimuv tegevus. Maakonna neljakümne kolmest raamatukogust laenutas aasta lõpuks elektrooniliselt 36 (83%). Detsembris 2008 said Audru valla 5-st raamatukogust 3 raha URRAM-i programmiga liitumiseks. Aastaaruandes juhiti tähelepanu, et külaraamatukogudega ollakse kokku leppinud -

niipea, kui raamatukogul on URRAM, hakatakse kohe laenutama, sest uued raamatud on keskraamatukogus sisestatud, külakogud peavad lisama võõtkoodi või inventarinumbri ja raamat on valmis laenutamiseks. (Pärnu...2009)

2.2.3 Infotehnoloogiline areng Raplamaa rahvaraamatukogudes 2005-2008

2005. aasta alguseks oli püsiühendusega internet kõigis maakonna raamatukogudes. Eraldi bibliograafilise otsingu arvuti oli üheteistkümnnes kogus. 2005. aasta lõpuks oli URRAM-i litsentsi ostnud kolmkümmend üks Raplamaa raamatukogu (+ RIKS ühes kogus), kahes raamatukogus ei kasutatud raamatukogutarkvara. Täielikult laenutas elektrooniliselt neliteist ja osaliselt üheksa kogu, laenutusmoodulit ei kasutanud kaheksa. Kolmeteistkümnne raamatukogu teavikud olid 100% sisestatud elektronkataloogi, alla 50% kogudest oli URRAM-is neljal raamatukogul. Aastaruannetes toodi välja raamatukogudevahelise laenutuse kasv just sellele tõttu, et raamatukogudel oli tänu URRAM-ile hea ülevaade, millises kogus vajalik teavik leiduks ja üha rohkem oli ka kogusid, mille eksemplaride staatus elektronkataloogis vastas tegelikule olukorrale – kasutati elektroonilist laenutust. Rapla Keskraamatukogus suurenes raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutajaskond aastaga ca 3 korda. (Rapla...2006)

2006. aastal oli kahekümne üheksas raamatukogus vähemalt 90% eksemplaridest elektronkataloogi kantud. Kolmkümmend üks maakonna raamatukogu laenutas täielikult elektrooniliselt ja üks osaliselt. Tarkvara polnud soetatud ühes raamatukogus. Sellel aastal rakendas URRAM tööle ka raamatukogudevahelise laenutuse mooduli. Maakondlikul seminaril tutvustati seda uuendust ja maakonna aastaruannetes märgiti tarkvara uut võimalust väga positiivselt. Kuna riiklik statistiline aruanne nõudis(nõuab) andmeid raamatukogudevahelise laenutuse kohta, oli väga teretulnud, et URRAM seda võimalust pakkus ja statistikasse arvestas. Neliteist maakonna raamatukogu hindas RVLi väga oluliseks ja kasutajale vajalikuks raamatukoguteenuseks, see oli aruandes eraldi välja toodud. (Rapla...2007)

2007. aastaks oli 96% Rapla maakonna kogudest kajastatud elektroonilises andmebaasis, kõik raamatukogud laenutasid elektrooniliselt (v. a. üks, kus tarkvara ei kasutatud). Raamatukogud tutvustasid kasutajatele pakutavaid e-teenuseid. Raamatukogudevahelise laenutuse kasutamine tõusis plahvatuslikult. (Rapla...2008)

2008. aastal kasutas maakonna kolmekümne neljast raamatukogust URRAM-it kolmkümmend kolm, üks raamatukogu töötas RIKS-iga. Kõik raamatukogud laenutavad

elektrooniliselt. Rapla maakonna raamatukogud on sisestanud kogud elektronkataloogi. Raamatukogud alustasid muusikateavikute laenutamist. Maakonna ja keskraamatukogu aruannete põhjal tehti ettepanekuid URRAM-i edasiseks arendamiseks ja esitati need kirjalikult Urania.com-ile. WiFi leviala on 19 raamatukogus. (Rapla...2009)

Infotehnoloogilist olukorda vaadeldud maakondade raamatukogudes iseloomustab tarkvara URRAM kasutamine enamikus rahvaraamatukogudes. 2008 aasta lõpuks olid kõik Põlva ja Raplamaa raamatukogud võtnud kasutusele laenutusmooduli, vastav % Pärnumaal oli 83, samaks ajaks olid Põlva ja Raplamaa raamatukogud lõpetanud kogude sisestamise elektronkataloogi ja Pärnumaal kajastus elektroonilises kataloogis 90% kogudest. Veebipõhises reaalajas toimivas raamatukoguprogrammis on nähtav teaviku asukoht ja staatus. Raamatukogu kasutaja ja töötaja jaoks teeb see vajaliku teaviku leidmise lihtsaks ja kiireks, mis on eelduseks RVL teenuse arenemisel.

3.RAAMATUKOGUDEVAHELINE LAENUTUS PÕLVA-, PÄRNU- JA RAPLAMAAL 2005-2008

Raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamisest annab hea ülevaate M. Jõgi (2009a) koostatud tabel, mida ta tutvustas pearaamatukoguhoidjatele nõupidamisel Rahvusraamatukogus 23.04.2009.

TABEL 3

RVL teenuse kasutamine Eestis aastatel 2007-2008

	2007	2007	2007	2007	2008	2008	2008	2008
Asukoht	RVL-i teel saadud tellimusi	täidetud tellimusi	RVL-i teel tellitud teistelt	saadud tellimusi	RVL-i teel saadud tellimusi	täidetud tellimusi	RVL-i teel tellitud teistelt	saadud tellimusi
Tallinn	93	89	2	1	37	35	1	1
K-Järve	11	11	154	134	31	31	98	88
Narva	7	7	60	54	1	1	56	53
Pärnu	1	1	91	86	4	4	71	66
Sillamäe	3	3	21	8	24	18	1	1
Tartu	170	161	19	14	112	110	11	10
Harjumaa	1880	1857	1740	1707	3564	3537	2239	2217
Hiiumaa	54	52	118	116	261	258	271	271
I-Virumaa	83	72	619	606	562	549	673	657
Jõgevamaa	1355	1355	1492	1484	2824	2824	2986	2970
Järvamaa	266	262	569	552	1126	1123	1542	1528
Läänemaa	43	41	286	279	199	198	306	297
L-Virumaa	5320	5285	3062	3004	5121	5100	3479	3461
Põlvamaa	2470	2424	2199	2172	2885	2855	2966	2919
Pärnumaa	157	140	414	397	314	305	481	468
Raplamaa	3541	3533	2342	2323	4299	4298	3391	3373
Saaremaa	72	64	239	222	86	75	205	196
Tartumaa	1998	1975	1784	1743	2295	2279	1897	1877
Valgamaa	194	192	306	295	380	371	319	311
Viljandimaa	736	722	923	909	853	833	795	776
Võrumaa	723	714	1097	1089	1530	1514	1798	1795

Tabelist on hästi näha, kuivõrd erinevad on näitajad maakondade lõikes. Maakondades, kus teenust kõige rohkem kasutatakse, on RVL-i teel saadud tellimusi rohkem kui ise tellitud,

maakondades, kus näitajad on madalad, seal pigem tellitakse teistelt. Märkima peab aga seda, et just Läänemaal, Saaremaal ja Valgemaal kasutab elektroonilist laenutust kõige vähem raamatukogusid, samas Põlva-, Rapla, Lääne-Viru-, Tartu- ja Jõgevamaa raamatukogud laenutavad elektrooniliselt rohkem kui 75% raamatukogudes. Tallinna näitajad pole maakondade vastavate arvudega tegelikult võrreldavad, liiga suur on vahe nii materiaalses- kui inimressurssides.

Sama suundumus on märgatav Soome raamatukogunduses (Vt. tabel 1), viimaste aastate raamatukogudevahelise laenutuse näitajad suurenevad nii saadud tellimuste kui teistelt tellitud teavikute puhul.

Eesti raamatukoguhoidjate VII kongressil 1998. aastal viitas M. Luštšik Tartu Ülikooli Raamatukogust põhjustele, mis intensiivistavad RVL kasutamist teadusraamatukogudes (Luštšik 1999):

- muutused kõrgkoolide õppetöö korralduses, suuremat tähelepanu pööratakse tudengite iseseisvale tööle ja tööle kirjandusega
- lugejate arvutikasutamise oskuse tõus
- teavikute hinna tõus, mille tulemusena komplekteerimine väheneb
- infoandmebaaside suurem kättesaadavus
- elektrooniliste kommunikatsioonivahendite olemasolu ja mitmekesisus raamatukogus

Rahvaraamatukogudes hakkasid nimetatud põhjused RVL teenuse kasutamist mõjutama 4-5 aastat hiljem. Praegu kasutatakse teenust aktiivselt, eriti märgatav on selle kasv just viimasel paaril aastal.

TABEL 4

RVL koondnäitajad Põlva-, Pärnu- ja Raplamaa rahvaraamatukogudes 2005-2008

	Põlvamaa		Pärnumaa		Raplamaa	
Aasta	Saadud tellimusi	Tellitud teistelt	Saadud tellimusi	Tellitud teistelt	Saadud tellimusi	Tellitud teistelt
2005	2080	2285	143	347	1484	1364
2006	2344	2287	157	406	1824	1596
2007	2470	2199	157	414	3541	2342
2008	2885	2966	314	481	4299	3391

Andmed tabelis on pärit raamatukogude statistilistest aruannetest (Põlva...2006, 2007, 2008, 2009; Rapla...2006, 2007, 2008, 2009; Eliste 2009b) Tabelist on näha, et näitajad suurenevad pidevalt. Kindlasti on oluline osa sellel, et raamatukogude kogud kajastuvad üha suuremal määral elektronkataloogis ja kasutusele on võetud elektrooniline laenutusmoodul.

Eriti palju kasutatakse raamatukogudevahelise laenutuse teenust Põlva- ja Raplamaal, sellega tegelevad peaaegu kõik raamatukogud. Siin mängib kindlasti rolli see, et tegu on maakondadega, kus pole (suuri) linnu ja rahvaraamatukogud on pigem väikesed, nii lugejate arvu kui raharessursside poolest. Maapiirkonna elanikele võib probleeme tekitada logistika – harv ühistranspordi liikumine, halvad teeolud, postkontorite sulgemine vm - oma osa on majanduslikul kindlusta(ma)tusel. Pärnu on suur linn, maakonna inimeste jaoks ajalooliselt välja kujunenud tõeline tõmbekeskus. Maakonna keskraamatukogul on kasutada suuremad komplekteerimisressursid, mis võimaldab kogusid täielikumalt komplekteerida. Mitmed Pärnumaa maaraamatukogude juhatajad olid märkinud, et inimesed lähevad pigem ise linnaraamatukokku, kui jäävad ootama vajaliku teaviku RVL-tellimist kodukoha kogusse.

Vaadeldes raamatukogusid, kus raamatukogudevahelise laenutuse teenust ei kasutata (Ots 2009b; Eliste 2009b; Rapla...2006, 2007, 2008, 2009), näeme:

- 2005. aastal oli Põlvamaal üks raamatukogu, mis pole saanud tellimusi ega tellinud teistelt ühtegi teavikut, 2006. aastal kolm, 2007. aastal kaks ja 2008. aastal said kõik maakonna raamatukogud tellimusi teistelt raamatukogudelt, kolm kogu ei tellinud ise RVL-i teel ühtegi teavikut. See arv on stabiilne ja siin annavad tooni kaks väikest raamatukogu.
- Pärnumaal ei kasutanud RVL-teenust 2005. ja 2006. aastal kaheksateist raamatukogu, 2007. aastal üheksateist ja 2008. aastal neliteist raamatukogu. Pärnu maakonnas toimus üleminek elektroonilise tarkvara kasutamisele ja elektroonilise laenutusmooduli kasutuselevõtt aeglasemalt ja hiljem, kui Põlva- ja Raplamaal.
- 2005. aastal oli Raplamaal kolm raamatukogu, millised ei saanud ühtegi tellimust ega tellinud teistelt ühtegi teavikut, 2006. aastal kolm, 2007. aastal üks raamatukogu ja 2008. aastal selliseid kogusid, kus ei saadud ühtegi tellimust ega tellitud ka teistelt ühtegi teavikut, Raplamaal ei olnud.
- Saadud tellimustest jääb täitmata ca 1%, enamasti on põhjuseks, et konkreetset eksemplari ei laenutata välja. Raamatukogudevahelise laenutuse teel tellitud raamatutest jääb eri põhjustel saamata ca 3%.

Põlva Keskraamatukogu aastaaruannetest saab RVL teenuse kasutamise kohta lugeda järgmist: RVL on tõusuteel. 2005. aastal said raamatukogud sel teel 6,8 % teavikuid rohkem kui 2004. aastal. Kasv on seaduspärane, sest teavikuid ilmub senisest rohkem, aga raamatukogude võimalused neid osta on muutunud ahtamaks, nii tulebki teiste raamatukogude abi kasutada. RVL-i aktiveerumisele on kaasa aidanud interneti püsiühenduse ning URRAM-i olemasolu. 2006. aastal on RVL-i osakaal tugevalt (57,6%) kasvanud Põlva Keskraamatukogus. Samal aastal rakendus väga lihtne ja käepärane RVL-i moodul URRAM-is. Väljastpoolt maakonda tellitud teavikute arv on olnud stabiilne. Tellimusi oleks kindlasti rohkem, kuid siin mängib rolli postikulude kallinemine.

2008. aastal märgiti, et maakonnas tervikuna kasvas RVL-i tellimuste arv (tellitud teistest raamatukogudest) 34,9 %. Keskraamatukogus oli kasv 30,4 % ja seda oma maakonna arvel, sest postikulude kallinemine ei soodusta paraku tellimist väljaspoolt maakonda. Raamatukoguhoidjad on väga aktiivsed otsima võimalusi lugejatele raamatuid tasuta kätte toimetada, kasutades selleks teinekord üsna keerulisi kombinatsioone. Heaks baasiks on siin keskraamatukogu. Mõnel pool on suur abi postitöötajatest. RVL-i tellimuste arv on kasvanud, see näitab külaraamatukogude omavahelist koostööd. (Põlva...2006, 2007, 2008, 2009)

Analoogsed tendentsid on ka Pärnu- ja Raplamaa RVL-teenuse kasutamise puhul märgatavad. Raamatukogude juhatajad märgivad õppurite arvu suurenemist – elukestev õpe - ja (üli)õpilased on hästi teadlikud raamatukogudevahelise laenutuse teenuse võimalustest, samuti on nad ka URRAM-i võimalustega tutvunud ja oskavad kasutada teavikute reserveerimise võimalust. Viimane ongi põhjuseks, miks URRAM 2009. aastal viis sisse täiendusena RVL-eksemplari 0-laenuaja. Mõlemad maakonnad on samuti mures komplekteerimissummade, eriti riigipoolsete, ebapiisavuse ja RVL-kulude tõusu pärast ja märgitakse raamatukogutöötajate jõupingutusi, et teavikud tasuta lugejani jõuaksid.

Maakonnad osalevad tarkvara täiendamisel, pidevalt suheldakse arendaja Urania com-iga. 2006. aastal lisandus URRAM-i võimalustele ka raamatukogudevaheline laenus. Kasutusjuhendit muudeti 2009. aasta algul, sest URRAM viis sisse raamatukogutöötajate soovil tehtud parandused:

„Raamatukogudevahelise laenutuse tegemiseks tuleb esmalt täiendada seadistuses lugejarühmi. Vastavas tabelis märgistada linnukesega RVL lugejarühm ning määrata ära laenuaeg. Seejärel tuleb laenusmoodulis teha uued lugejad (raamatukogu vastutav töötaja), kellele hakatakse RVL korras raamatuid laenutama. Lugejakaardi täitmisel pakutakse vaikselt lugeja tüübina tavalugejat. Kui soovime aga sisestada RVL lugejat, tuleb teha vastav märgi lugejatüübi RVL lugeja ette, millele järgneb automaatne lugejarühma nimetuse määramine RVL

raamatukogu. Uuest avanevast rippmenüüst tuleb valida raamatukogu, kellele hakatakse teavikuid RVL-i kaudu laenutama. Nimekiri sisaldab tähestikulises järjekorras kõiki antud serverit kasutavate raamatukogude nimesid.

Laenutamine, pikendamine ja tagastamine ise toimub nii nagu kirjeldatud käesoleva juhendi punktides 8.1 - 8.3. RVL laenutuse korral tehakse raamatut laenutanud kogule vastava teaviku eksemplarikirje. Kui raamat tagastatakse, siis see kirje kustutatakse automaatselt. Vältimaks RVL korras raamatu saanud kogus eksemplaride soovimatut reserveerimist ning laenutamist valele inimesele, on eksemplari kirjes laenuajaks määratud 0. Selle laenuaja saab töötaja vajadusel ise ära kustutada.

RVL korras laenutatud raamatuid on võimalik vaadata laenutamismoodulis alapunktide Rvl sisse (raamatud, mis olete ise teisest kogust laenutanud) ja Rvl välja (raamatud, mis olete teistele kogudele välja laenutanud) all. Esimeses tabelis tuuakse ära laenutatud raamatute nimed, ilmumisaasta, millisest kogust on raamat saadud ning tagastamistähtaeg. Kui raamatukogu laenutab selle eksemplari edasi, siis lisanduvad tabelisse laenutaja nimi ning tagastamistähtaeg. Rvl välja tabel on esimesega analoogne, näidates ära need kogud, kellele on RVL kaudu raamatuid välja laenutatud.” (URRAMi...2009)

Kõik kolm vaadeldud maakonda on rahul tarkvara URRAM RVL mooduliga. Raamatukogudevahelise laenutuse intensiivistumist seostatakse selle kasutuselevõtuga.

3.1 Raamatukogudevahelise laenutuse kasutamise uurimine

Raamatukogudevahelise laenutuse kasutamise uurimiseks said läbi vaadatud Põlva, Pärnu ja Rapla maakonna keskraamatukogude aruanded kultuuriministeeriumi kodulehel. Aruannetest on näha, et RVL-i kasutamine aasta-aastalt suureneb.

Konkreetsema ülevaate saamiseks koostati küsimustik raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamise kohta. Põlvamaal leppis autor kokku pearaamatukoguhoidja Külli Otsaga (Ots 2009a), saatis talle postiga küsimustikud ja tema palus need täita 19. märtsil maakondlikust seminarist osavõtjatel. Vastused saadeti tagasi Raplasse postiga. Kuna mitmed raamatukoguhoidjad ei saanud haiguse tõttu seminaril osaleda, viis K. Ots täitmata küsimustikud komplekteerimisosakonda. Ta palus sealseilt töötajailt, et kui tuleb mõni maakonna raamatukogujuhataja, kes ei ole küsimustele vastanud, vastaks nüüd. 1. aprillil toimus Tallinnas

komplekteerijate kokkusaamine ja Põlvamaa komplekteerimisosakonna juhataja tõi sinna kaasa selleks ajaks täidetud küsimustikud.

Pärnumaal võttis autor kontakti maaraamatukogude peaspetsialisti Lenna Elistega (Eliste 2009a), kellele saatis küsimustiku elektrooniliselt ja tema avalikustas selle maakonna intranetis 3. kuni 13. veebruarini. Küsimustiku kaaskirjas olid aadressid, kuhu vastused saata. Lisaks kahele e-aadressile oli ka postiaadress nende vastajate jaoks, kes end pabermaterjaliga paremini tunnevad, aga seda varianti ei kasutanud ükski vastaja. Esialgu saabus Pärnumaalt 13 vastust. Seepeale võttis autor veelkord kontakti peaspetsialistiga (Eliste 2009b) ja tema meeldetuletuse peale vastuseid lisandus.

Raplamaal avalikustas autor küsimustiku maakondlikus raamatukogude intranetis koos kaaskirjaga ja palvega see tagastada viisil, mis raamatukogutöötajale kõige paremini sobib – elektrooniliselt, postiga või tuua paberkandjal maakonna seminaripäeval Rapla Keskraamatukokku. Küsimustik esitatud lisas.

Põlvamaalt tagastati 27 raamatukogu vastused (vastas 77% raamatukogudest). Pärnumaalt tuli 23 vastust (vastas 52% raamatukogudest). Raplamaal tagastati elektrooniliselt täpselt pooled (17 vastajat), seminaripäeval toodi ülejäänud 17 ja need enamuses koos suulise kommentaariga, mida vastaja ei olnud tahtnud kirja panna. Vastajate hulk on arvestatav. See, et elektrooniliselt saabub vähem tulemusi, oli prognoositav.

Küsimustikku koostades on silmas peetud teaviku reaalsel liikumist raamatukogudevahelise laenutuse käigus. Küsimusi oli 18, vastamise lihtsustamiseks pakuti valikvastused, aga ruumi jäeti ka omapoolseteks täiendusteks-arvamusavaldusteks. Paljudele küsimustele võis sobida mitu vastust, palutud oli need kõik märkida. Valikvastuste väljapakkumisel oli arvestatud reaalse olukorraga maaraamatukogudes, neljanda küsimuse vastustevaliku aluseks on lugejate jaotus URRAM-is. Küsimused 2 ja 3 on esitatud ülevaate saamiseks selle kohta, kuidas pakutakse raamatukogu kasutajatele RVL teenust ja kas kasutajad on niisuguse teenuse olemasolust teadlikud. Küsimustega 6, 7 ja 9 on tahetud teada, milliseid teavikuid RVL teel laenutatakse. Küsimused 11 ja 12 aitavad selgitada, kuidas RVL teavik lugejani jõuab ja kuidas teenuse eest tasutakse. Küsimustest 13-16 nähtub raamatukogutöötajate rahulolu/rahulolematus elektroonilise tarkvaraga ja muutused, mida selle kasutuselevõtt RVL puhul kaasa tõi/ei toonud. 17. ja 18. küsimus andsid võimaluse oma hinnangud, tähelepanekud ja täiendused kirja panna.

Kuna raamatukogud kasutavad ka raamatukogudevahelist laenutust teadusraamatukogudest, siis kontakteeruti Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu vastava osakonna töötajaga ja paluti luba küsimustik neile läbivaatamiseks saata, seda just mõttega, et

äkki on nad tähele pannud mõnd viga, mida rahvaraamatukogud tellimisel teevad või leiavad nad puudujääke küsimustes. Saadi nõusolek küsimused saata, aga tagasisidet ei saadud. Rahvaraamatukogude poolt vaadatuna suuri probleeme nimetatud teenuse toimimisel teadus- ja rahvaraamatukogude vahel ei ole esinenud.

3.2 Tulemused

Riiklik statistika näitas raamatukogudevahelise laenutuse kasutamise suurenemist, mis on seotud elektroonilise raamatukogusüsteemi kasutuselevõttuga. Ülevaate saamiseks oli laiali saadetud 113 küsimustikku sai 84 (74%) sai autor vastustega tagasi.

Esimeseks küsimuseks oli, kas raamatukogu kasutab raamatukogudevahelise laenutuse teenust ja kui ei kasuta, siis miks. Põlvamaal kasutasid teenust kõik vastajad. Pärnumaal oli kaks vastajat märkinud, et ei kasuta. Põhjustena oli toodud, et lugejaid küll teavitatakse sellest võimalusest, aga kuulates, et teenuse eest tuleb maksa ja teaviku saabumist oodata, on sellest loobunud. Üks raamatukogu Raplamaal vastas, et ei kasuta ja tõi põhjuseks, et pole vajadust, keegi pole küsinud. Vastused näitavad, et raamatukogudevahelise laenutuse teenus on hästi kasutatav.

Küsimusele, kuidas pakute lugejale raamatukogudevahelise laenutuse võimalust, vastas Põlvamaal valdav enamus, et räägivad lugejale sellest võimalusest siis, kui oma kogus soovitud teavik puudub; 8 vastajat oli märkinud, et räägivad võimalusest igale uuele lugejale; 5 raamatukogu puhul on RVL kirjas kodulehel, e-teenuste pakettis ja 3 vastajat pakuvad RVL-i siis, kui on tasuta võimalus. Pärnumaal oli 9 vastajat märkinud, et räägitakse igale uuele lugejale ja 8 pakuvad siis, kui oma kogus teavikut pole. Kolmes raamatukogus on teenus kirjas kodulehel ja ühes raamatukogus kasutamiseeskirjades; 2 vastajat märkis, et teenust pakutakse õppureile ja üks vastaja oli kirjutanud, et pakub RVL võimalust püsilugejale, kui teda huvitaval teemal on raamat(ud) jäänud rahapuudusel ostmata. Ühes vastuses oli kirjas, et teenust pakutakse, kui on tasuta võimalus; üks vastaja kirjutas, et pakub RVL-i siis, kui teavik ka naaberramatukogudes puudub ja üks vastaja märkis, et ei pakugi, kel vaja, see küsib. Raplamaal vastas 14 raamatukogu, et nimetatud teenus on kirjas raamatukogu e-teenuste pakettis, kodulehel; 13 raamatukogu märkis, et igale uuele lugejale räägitakse sellest võimalusest; kaheksa raamatukogu

kirjutas oma variandina, et kui lugeja küsib teavikut, mida selles kogus pole, pakutakse talle sel teel tellimise võimalust; neljas kogus pakutakse lugejale RVL varianti siis, kui on tasuta võimalus; kolm kogu olid märkinud, et ei pakugi, kel vaja, küll see küsib ja ühes vastuses oli lisatud, et võimalus on kirjas raamatukogu seinal.

Niisiis on maakondades olukord erinev. Ühine on see, et enamik vastanuist pakub oma kasutajaile raamatukogudevahelise laenutuse teenust. Vastused jagunesid:

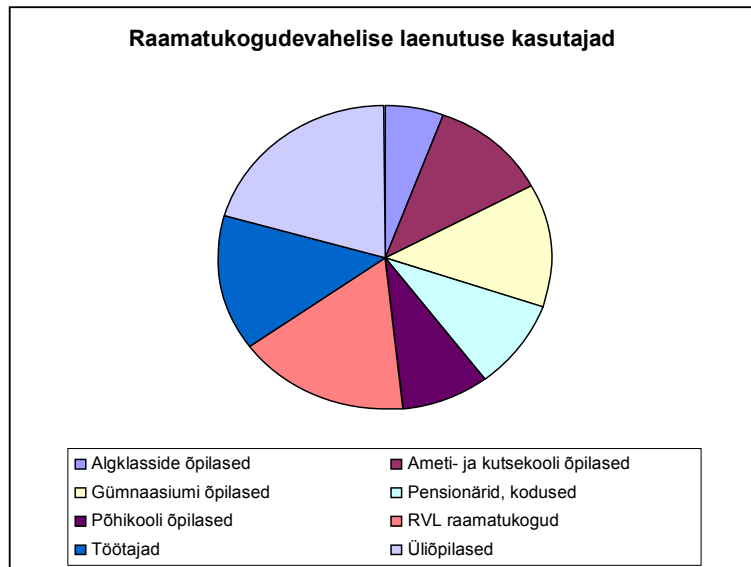
- 5% vastanuist oli märkinud, et nemad ei paku, kel vaja, see küsib;
- 49% vastajaist pakub RVL-i võimalust siis, kui oma kogus soovitud teavikut pole;
- 36% räägivad sellest igale uuele lugejale;
- 26% juhtudest on võimalus kirjas raamatukogu kodulehel, e-teenuste pakettis;
- 10% vastajaist märkis, et pakuvad tasuta RVL-i võimalust.

Muud variandid on märgitud enamasti vaid korra. Raplamaal märgiti kõige populaarsemaks e-variant, aga arvestades maaraamatukogude kasutajaskonda, on suuline kasutajate teavitamine vähemalt sama oluline.

Järgmisena küsiti, kas raamatukogu külastaja on üldse kuulnud raamatukogudevahelise laenutuse teenusest. Küsimus vormistati kujul „Kas Teie raamatukokku on tulnud kasutajaid, kes ilma Teie soovituseta vajavad RVL teenust, on sellest teadlik?”. 62 (74%) raamatukogu vastas jaatavalt, 14 (17%) eitavalt, ülejäänud (9%) olid märkinud, et tavaliselt ei tea. Need vastused näitavad, et raamatukogudes tehakse kasutajakoolitust, inimesed oskavad kasutada pakutavaid võimalusi.

Küsimusele, milline osa lugejaist teenust kasutab, pakuti vastusevariantidena URRAM-i lugejate jaotuse kategooriad. Tulemused on ülevaatlikustamiseks esitatud joonisel 3.

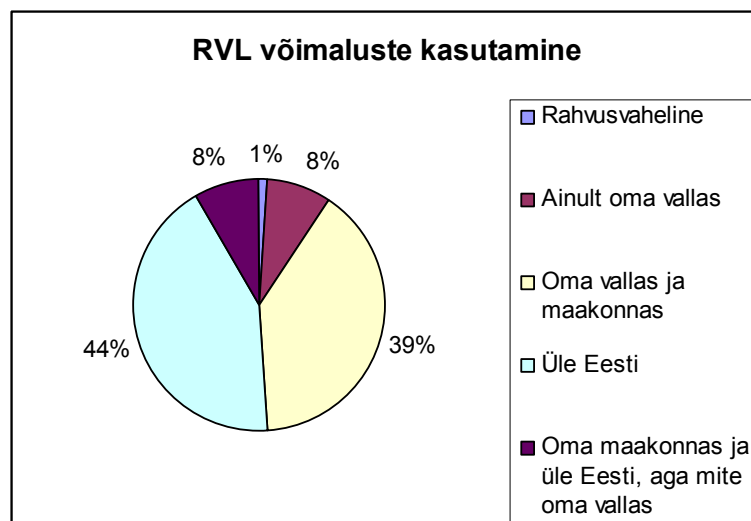
Ootuspärane oli vastus, et kõige suuremad kasutajad on üliõpilased ja teised raamatukogud – vastavalt 71 ja 58 märkinut, neile järgnesid töötajad 50, gümnasistid 45, ameti- ja kutsekooli õpilased 40, pensionärid ja kodused 33 märkega ja, samuti ootuspäraselt, lõpetasid rea põhikooli õpilased 30 ja algkoolilapsed 20 märkega. Pärnumaal oli ühes vastuses lisaks välja toodud koduloolased.

Joonis 3 Raamatukogudevahelise laenutuse kasutajad

Põhjuseks, et (alg)koolilapsed RVL teenust vajavad, on see, et koostöö rahvaraamatukogude vahel eri tasanditel – vald-maakond-vabariik - ja eri tüüpi raamatukogude – rahvaraamatukogud ja teadusraamatukogud - vahel toimib, kooliraamatukogud selles koostöös ei osale. Rahvaraamatukogud muretsevad et kas ainult nende ülesandeks on hankida oma kogusse koolides soovituslikku kirjandust arvestusega, et seda jaguks kõigile kohaliku kooli lastele. Ja kui see on rahvaraamatukogu ülesanne, siis mille arvelt praeguses olukorras tuleks selleks raha leida.

Järgnes küsimus, millist raamatukogudevahelise laenutuse varianti raamatukogu kasutab.

Joonis 4 Raamatukogudevahelise laenutuse võimaluste kasutamine

Nagu näha jooniselt 4, ainult oma valla piires kasutas RVL teenust 8% maakondade raamatukogudest, 39% vahetavad raamatuid maakonna piires, ülejäänud laenutavad raamatukogudevaheliselt vabariigi piires. Rahvusvahelist RVL-i märkis üks raamatukogu, ainult oma valla piires laenutas seitse raamatukogu. 31 vastajat märkis ära kolm varianti - oma valla piires, oma maakonna piires, üle Eesti-; 33 vastanut olid märkinud oma vallas ja maakonnas. Maakonnas ning Eestis, aga mitte oma vallas märkis seitse vastajat ja viis vastajat oli märkinud ainult üle Eesti.

Edasi on uuritud, milliseid teavikuid on võimalik RVL-i teel laenutada. 48 raamatukogu (57%) vastas, et kõike, kaasa arvatud ajakirjandust. Viis Pärnumaa raamatukogu oli siia lisanud, et ajakirjandust pole siiani keegi soovinud ja kolm Pärnumaa raamatukogu lisas, et laenutavad kõike peale ajakirjanduse. 22 raamatukogu laenutavad raamatukogudevahelise laenutuse teel vaid liigikirjandust ja 13 ainult ilukirjandust. Üks vastaja oli kirjutanud, et laenutab vaid raamatuid.

Ajakirjandust ilmub igal aastal üha rohkem nimetusi, raamatukogu suudab neist tellida vaid osa. Kindlasti käib raamatukogudes lugejaid, keda ei rahulda pakutav ajakirjanduse valik, seega on ajakirjanduse RVL-laenutamine igati mõisteta. Ilukirjandusega on samuti – kõiki ilmuvaid nn. juturaamatuid ei ole enamusel raamatukogudest võimalik komplekteerimissummade vähesuse ja suure ilmuvate nimetuste arvu tõttu hankida. Lugejate huvi korral muretsetakse puuduv raamat RVL-i teel. Ilukirjanduse puhul on plussiks, et raamatut võib kauem oodata, kasvõi järgmise aastani, samas kui liigikirjandust on enamasti vaja tähtajaliselt (õppe)tööks.

Uurijat huvitas, kas raamatukogudevahelise laenutuse teel laenutatakse ka võõrkeelset kirjandust. 43 raamatukogu vastas jaatavalt, 41 eitavalt. Üheksa eitavalt vastanut lisas, et siiani pole vajadust olnud. Seega pooled raamatukogudest laenutavad RVL-i teel võõrkeelset kirjandust.

Järgnevalt on küsitud, kas raamatukogudevahelise laenutuse tellimuse esitamiseks kasutatakse e-vormi, helistamist, meili või mõnda muud moodust. Vastused näitasid, et kasutatakse nii e-vormi, helistamist, e-kirja teel tellimist kui muid mooduseid. Rapla- ja Pärnumaal oli eelistatuim tellimuste e-vorm, Põlvamaal helistamine. Põlvamaal oli muude mooduste seas mainitud MSN-i ja isiklikku suhtlemist kokkusaamistel, Pärnumaal kokkuleppeid

maakondlikel seminaridel. Enamasti kasutatakse raamatukogudes seda moodust, mis konkreetses olukorras kõige otstarbekam ja kiirem on.

Järgmine küsimus oli selle kohta, mis liiki ja laadi teavikuid raamatukogudevahelise laenutuse teel tellitakse. 42 raamatukogu (50%) vastasid, et nii raamatuid kui artikleid, 32 raamatukogu (38%) tellivad ainult raamatuid (kaks vastajat oli märkinud, et muud polegi tahetud) ja kümme raamatukogu (12%) vastas, et lisaks paberkandjal teavikule laenutavad nad RVL-i teel ka teisi teavikulaade. Eesti Vabariigi seaduste järgi tohib rahvaraamatukogu laenutada vaid helisalvestisi (alates hetkest, kui müügi algusest on möödunud neli kuud), aga suur huvi on ka videote vastu, hulk külastajaid tulebki raamatukokku just filmisooviga.

Probleeme võib tekitada raamatukogudevahelise laenutuse teel hangitud teaviku kojulaenutamine. Põlvamaa raamatukogud lubavad kõik kojulaenutust, kolm vastajat olid märkinud lisaks ka kohalkasutamise. Pärnumaal lubatakse teavik koju 15-s raamatukogus, ühes on vaid kohalkasutus ja viis kogu märkisid, et oleneb lugejast, tema usaldusväärsusest. Ainult kohalkasutuse oli märkinud Pärnu Keskraamatukogu. See on arusaadav, lugejate arv seal on suur, kõigi nende usaldusväärsust ei suuda raamatukoguhoidja hinnata. Raplamaa raamatukogudest 30 lubab kojulaenutust, kolm vastajat oli märkinud mõningaid piiranguid (uuele lugejale RVL-i teel tellitud teavikut koju ei laenutata). Niisiis – reeglina lubatakse raamatukogudes raamatukogudevahelise laenutuse teel hangitud teavik(ud) lugejatele koju laenutada. Raamatukogutöötaja otsustab, kuidas sel teel saadud teavikut igal konkreetsel juhul kasutama hakatakse, sest teaviku tagastamise eest vastutab tema.

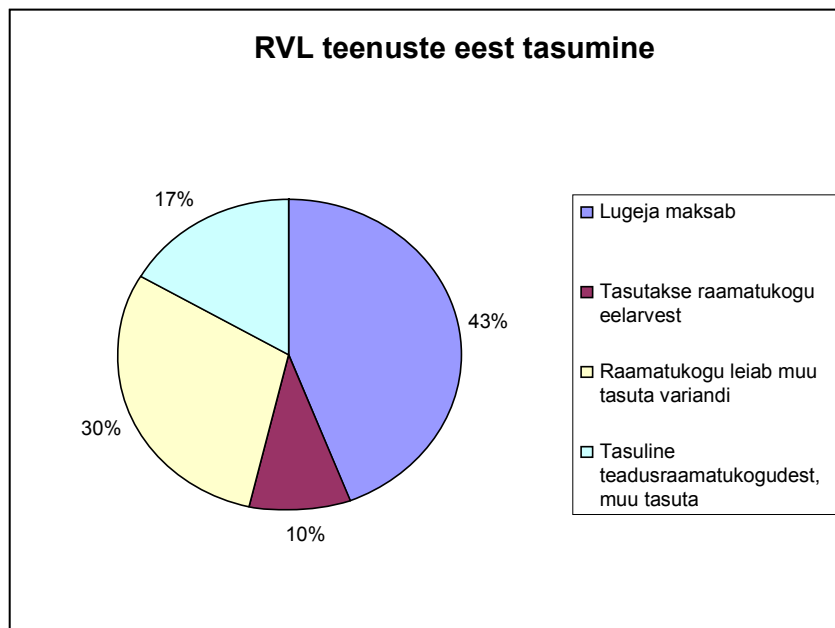
Tõsiseks probleemiks on, millisel viisil jõuab raamatukogudevahelise laenutuse teel tellitud teavik lugejani. Raamatukogud kasutavad selleks erinevaid võimalusi. Posti teel tellimist märkis 51 raamatukogu, aga 43 neist olid märkinud, et võimalusel püütakse muul moel hakkama saada. Seega vaid 8% raamatukogudest kasutab RVL-teaviku tellimiseks ainult postiteenust. Muudeks võimalusteks on:

- reserveeritakse lugejale ja tema läheb ise järele (38 märkinut);
- keskraamatukogu vahendusel - rohkem märgitud Raplas ja Põlvas - (41 märkinut), mis tähendab seda, et RVL teavikud tuuakse komplekteerimisosakonda ja ootavad seal vastava raamatukogu riulil, millal neile järele tullakse või pannakse need järgmisse raamatupakki koos märkusega RVL;
- sugulaste-tuttavate vahendusel oli populaarseim vastus (47 märkinut);

- valla bussi kasutades (12 märkinut);
- käiakse ise RVL raamatutel järel (21 märkinut).

Pakutud oli ka kooliõpetajate ja –õpilaste ning sotsiaaltöötaja ja teiste vallaametnike vahendust. Erinevate tasuta võimaluste otsimine ja kasutamine nõuab raamatukogu töötajalt lisatööd. Ühe töötajaga raamatukogus on see päris keeruline – kasvõi küsimus, kes sel ajal raamatukogus tööd teeb, kui raamatukogu juhataja vajalikku raamatut keskraamatukokku (vallaametnikule, koolimajja, bussi peale vm.) edasitoimetamiseks viib või toob?

Järgmine küsimus uuris, kuidas on korraldatud postikulu maksmine? 37 raamatukogu märkis, et lugeja maksab. Pooled vastajad lisasid, et tasuta tuleb enamasti vaid tagasisaatmine, kuid on ka raamatukogusid, kust tellides tuleb tellijal maksta mõlemad suunad. 14 raamatukogu olid märkinud mõlemad, nii rahalise kui tasuta variandi ja enamasti juurde lisanud, et tasuline on teadusraamatukogudest laenutamine ning seda teevad nad harva. 33 raamatukogus oli teenus lugejale tasuta - kaheksal raamatukogul on eelarves ette nähtud summad postikulude katmiseks, ülejäänud vastajad märkisid, et leiavad võimaluse, mis on lugejale tasuta. Lisatud oli veel variante, et lugeja viis ise raamatu Tallinna tagasi (Raplamaal) ja Tartu Ülikooli Raamatukoguga vahetatakse raamatuid käsipostiga (Põlvamaal). Joonis 5 näitlikustab neid arve.

Joonis 5 Raamatukogudevahelise laenutuse teenuse eest tasumine raamatukogudes

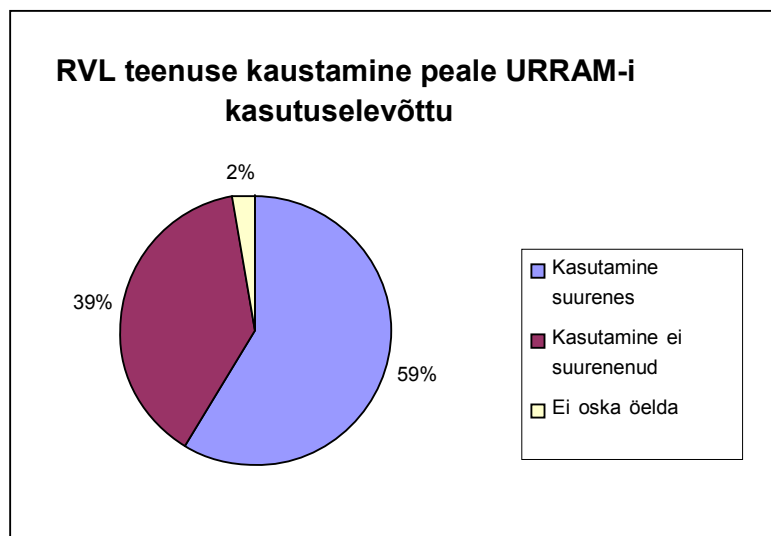
Selle küsimuse vastustest on näha, et ca pooled raamatukogud püüavad leida võimalusi, et oma lugejatele võimalikult tasuta teenust pakkuda.

Andmeid raamatukogudevahelise laenutuse kohta nõutakse riiklikus statistikas. Küsimustikus on uuritud, kas raamatukogudevahelise laenutuse kasutamise statistika kajastub raamatukogu andmebaasis? 45 vastajat märkis, et jah, URRAM näitab ja arvestab statistikasse, 10 vastajat märkis, et ei, arvestus on paberkandjal ja 29 vastajat (34,5%) oli märkinud, et teadusraamatukogudest või URRAM-it mittekasutavatest rahvaraamatukogudest laenutatu jaoks peetakse arvestust paberkandjal. Viimane vastusevariant tähendab, et raamatukogutöötaja arvestab ühe teenuse kasutamist kahel erineval moel – elektrooniliselt ja paberkandjal. Raamatukogutöö muudaks lihtsamaks ja statistika usaldusväärsemaks, kui 21. sajandil enam paberkandjal arvestust ei peaks pidama, töö toimub e-keskkonnas ja kõiki riiklikus statistikas nõutavaid andmeid peaks olema võimalik elektrooniliselt koguda.

Küsimusele kas raamatukogudevahelise laenutuse 100% tasuliseks muutmine muutis Teie raamatukogus teenuse kasutamist, vastati maakonniti erinevalt. Põlvamaal vastati 22 korral (81%), et ei muutnud. Pearaamatukoguhoidjaga suheldes (Ots 2009b) selgus, et neile teeb muret postikulude kallinemine, RVL-i 100% tasuliseks muutumine jääb selle hinnatõusu varju. Pärnumaal vastas eitavalt 12 raamatukogu (52%), „jah, tellitakse vaid viimasel võimalusel” märgiti kuuel korral (26%) ja 22% vastanuist märkis variandi „jah, tellitakse vaid siis, kui saab tasuta”. Raplamaal said kõik väljapakutud vastusevariandid – „ei”, „jah, tellitakse vaid siis, kui saab tasuta” ja „jah, tellitakse vaid viimasel võimalusel” – võrdselt 11 märkimist. Viimane vastusevariant oli raamatukogutöötajate poolt pakutud ja tähendab, et tellivad lugejad, kel konkreetset teavikut on vaja vaatamata teenuse maksumusele. Tulemused näitavad, et rahvaraamatukogu kasutaja jaoks on igasugune tasuline teenus tundlikuks teemaks (2/3 lugejaist Raplamaal ja ca pooled Pärnumaal ei kasuta tasulist teenust või teevad seda valikuliselt ja harva), kergekäeliselt teavikut posti teel ei tellita. Mitmed vastajad olid märkinud, et kuna nende raamatukogus on RVL-i teadusraamatukogudest vaja harva, siis pole tasumisega seni muret olnud.

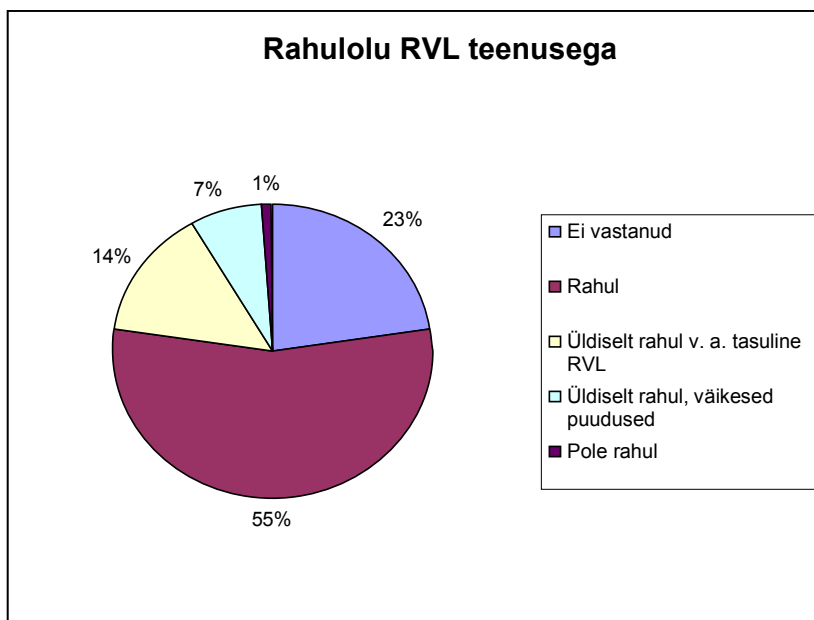
Uuriti raamatukogutöötajate arvamust, kas olemasolev raamatukogu tarkvara (URRAM vm) toetab raamatukogudevahelise laenutuse teenust? Eitavalt vastas kolm raamatukogu, kaks oma otsust ei põhjendanud, aga üks raamatukogu põhjendas, et ei kasutata URRAM-it. Kaks raamatukogu polnud küsimusele vastanud ja üks vastus oli, et veel ei oska öelda, sest alles hakkas tarkvaraga tööle. 78 raamatukogu (93%) olid arvamusel, et rahvaraamatukogudes kasutatav tarkvara toetab teenust, kahjuks ei ühildu see teadusraamatukogudes kasutatava tarkvaraga.

Küsimusele, kas raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamine on peale URRAM-i (vm) kasutuselevõttu kasvanud, vastas jaatavalt 49 raamatukogu. Ainult üks vastaja olid lisanud, et mitte oluliselt ja teine, et RVL-teenuse kasutamise tõus pole seotud URRAM-iga. Eitavaid vastuseid oli 33 ja kaks vastajat ei osanud öelda. Numbreid illustreerib joonis 6

Joonis 6 RVL teenuse kasutamise muutus peale URRAM-i kasutuselevõttu

Järgmine küsimus tahtis teada, kuidas raamatukogud hindavad praegu RVL-i toimimist, kas seda peaks muutma/saaks parandada? Joonisel 7 näitavad tulemused diagrammina, et enamus raamatukogutöötajad hindavad raamatukogudevahelise laenutuse teenust toimivaks. Enamasti hinnatigi just toimivaks või normaalseks, aga oli vastajaid kes hindasid heaks, kolm vastajat väga heaks. 12 vastajat tõi välja, et tasuline teenus ei leia kasutamist, probleemi aitaks lahendada sihtotstarbeline summa raamatukogu eelarves. Kolmel korral märgiti vajadust täiendada URRAM-i RVL moodulit. Kolm rahvaraamatukogu olid kirjutatud, et sooviksid parandada RVL teenust keskraamatukogust. Üks vastaja oli kirjutanud, et teenus toimiks paremini siis, kui valdadevaheline transpordiühendus oleks parem. Vastustes leidis märkimist postiteenuse aeglus.

Joonis 7 Kasutajate rahulolu raamatukogudevahelise laenutuse teenusega

Viimaseks jäi küsimus “Mida tahaksite veel lisada RVL kasutamise kohta?” 47 vastajat ei pidanud vajalikuks midagi lisada, aga paljud neist olid oma mõtted juba eelmises vastuses välja toonud.

3.3 Raamatukogutöötajate arvamused ja täiendused RVL kohta küsimustiku põhjal

Uurimistöös kasutatud küsimustik sisaldas tagastatuna hulga informatsiooni raamatukogudevahelise laenutuse kohta, mille raamatukogutöötajad olid väljapakutud vastusevariantidele lisanud. Kõige rohkem oli juhitud tähelepanu teenuse vajalikkusele, toodi esile rida nüansse, millega igapäevatoos kokku puututakse. Toon siinjuures ära kõik, mida vastajad märkimisväärseks olid pidanud.

Kümme raamatukogutöötajat märkis, et raamatukogudevaheline laenutus on eriti oluline väikese raamatukogu jaoks, sest pole ju võimalik oma kogusse kõike komplekteerida. Vastatud oli, et teenus on väga vajalik, ilma selleta ei kujutata tööd ettegi.

Kaheksas vastuses oli kirjas, et inimesed võiksid teenust rohkem kasutada.

Ühes vastuses oli, et kuna teavikute komplekteerimisraha väheneb, tõuseb kindlasti RVL-i kasutamine, aga teine vastaja tundis muret selle pärast, et aktiivse teenuse kasutamise puhul võib eksemplare väheks jääda, äraütlemisi tuleb rohkem.

Mitmes vastuses oli positiivselt hinnatud URRAM-i ja ESTER-i pakutavaid võimalusi raamatukogudevaheliseks laenutuseks. Kiideti kuidas andmebaasides on näha, kus raamatukogus vajaminev teavik on ja kas ta on kohal või välja laenutatud, üks vastaja oli kirjutanud „5+ võrreldes vana ajaga”.

Välja oli toodud vajadus teaviku otsingut teostada üle kõigi Eestis kasutatavate raamatukogude andmebaaside ja vajadus ühtse raamatukogudevahelise laenutuse statistika järele.

Ühes vastuses oli pööratud tähelepanu probleemile, et teadusraamatukogudest tellitud teavikuid ei saa URRAMis laenutada, aga kirjutaja ei pidanud seda nii oluliseks mureks, et (ESTER) peaks uue mooduli juurutama.

Kuus vastajat oli märkinud probleemiks kohaliku postkontori sulgemise. Oli vastajaid, kes kiitsid postiteenuse kiirust, aga oli ka vastupidiseid arvamusi - ühes vastuses oli kirjas, et tellitud teavik jõudis Tallinnast Pärnumaale kuue päevaga.

Murelikuks teeb vastajaid postiteenuse hind, kardetakse, et teenuse kasutamine väheneb, kui see inimese jaoks veel rohkem maksma hakkab. Samas oli üks vastaja märkinud, et ongi hea, et teenus on tasuline, siis tellitakse ikka seda, mida tõesti tarvis ja mitte ajaviitekirjandust.

Kahes vastuses oli kirjas, et kuna keskraamatukogu on lähedal, siis saadetakse inimene võimalusel ise sinna teavikut laenutama, tuleb odavam ja kiirem kui postiga.

Raamatukogutöötajad märkisid, et lugejad on muutunud teadlikumaks, otsivad ise vajaliku välja ja raamatukokku tullakse juba konkreetse sooviga, selles osas on eriti tublid üliõpilased.

Kirjutati raamatukogutöötajate murest selle üle, et inimesed on tihti ükskõiksed: hangitud teavikutele ei tulda järele, ei vaevuta reserveeritud raamatut kaasa võtma raamatukogust, mis asub töökoha kõrval, ei nõustuta postikulu maksma jne.

Välja oli toodud, et just maakonnasisene RVL toimib hästi, teavikud saab kätte kiiresti ja, mis peamine, tasuta.

Oli märgitud soovi, et keskraamatukogu oleks RVL-i osas vastutulelikum.

Üks vastaja märkis, et vajadus on kaasata raamatukogudevahelisse laenutusse kooliraamatukogud, sest tihti on probleemiks just nn. koolikohustuslik kirjandus.

Ühes vastuses oli kirjas kasutajate suur huvi filmide ja muusika vastu ja vajadus võimaluse järele neidki RVL-i teel laenutada.

Kolm vastajat tõid välja probleeme, mis neil on tekkinud seoses URRAM-i RVL mooduli kasutamisega.

Üks raamatukogutöötaja mainis „arvutitõrkeid”, kahtlemata on ebaeeldiv, kui teenindus kannatab serveri probleemide vm raamatukogutöötajast mitte oleneva pärast.

Üks vastaja muretses, kas artiklitest koopiade saatmine tellija meilile on ikka seadusega kooskõlas.

Mitmes vastuses oli tunnistatud, et RVL toob tööd juurde, sest raamatukogutöötajad näevad hulga vaeva, et organiseerida inimesele soovitud teavik tasuta kohale. Samas oli välja toodud, et seda püütakse alati teha ja lisatöö on paratamatu.

Positiivselt oli ühes vastuses märgitud, et raamatukogu saadab RVL tellimuse edasi, kui tema kogus soovitud pole ja tellija saab vajaliku kätte.

Kokkuvõtlikult saab välja tuua rea positiivset, mida raamatukogutöötajad olid RVL puhul esile tõstnud:

- tegemist on väga vajaliku teenusega;
- elektroonilised andmebaasid (URRAM ja ESTER näiteks) lihtsustavad ja soodustavad raamatukogudevahelist laenutust;
- maakonna- ja vallasisene RVL toimib kiiresti ja tasuta, seda kasutatakse aktiivselt;
- lugejad on muutunud teadlikumaks pakutavatest raamatukoguteenustest ja oskavad neid kasutada.

Negatiivselt poolelt märgitakse:

- postkontorite kadumine maapiirkondades ja postiteenuse hinna tõus (suurendab raamatukogude töökoormust);
- puudub otsivõimalus üle erinevate raamatukoguandmebaaside;

- vajadus ühtse RVL statistika järgi, praegu tuleb teadusraamatukogudest tellitu kohta pidada eraldi arvestust paberkandjal;
- lugejad peavad RVL-ga kaasnevaid kulusid kalliks;
- kooliraamatukogude kõrvalejäämine RVL süsteemist;
- seadusandluse puudulikkus filmide laenutamise võimaldamisel;
- ükskõiksed ja hoolimatud lugejad.

KOKKUVÕTE

Lõputöö andis ülevaate raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutamisest Põlva-, Pärnu-ja Raplamaa rahvaraamatukogudes aastatel 2005-2008. Küsitluse tulemuste analüüs näitas, et nimetatud teenust kasutatakse aktiivselt. Raamatukogutöötajad hindavad seda võimalust kõrgelt, sest kõiki teavikuid pole võimalik ega vajalik oma kogusse komplekteerida. Liitumine elektroonilise raamatukogusüsteemiga ja RVL mooduli kasutuselevõtt parandas teenuse kvaliteeti ja lihtsustas selle kasutamist.

Raamatukogudevahelise laenutuse võimalust tutvustatakse raamatukogudes lugejatele suuliselt, info teenuse kohta on kättesaadav paberkandjal ja e-vormis (raamatukogude kodulehtedel vm). Kindlasti pakutakse võimalust teavik tellida, kui see oma kogus puudub. Lugejad on muutunud teadlikumaks raamatukogudes pakutavatest võimalustest ja oskavad üha paremini e-teenuseid kasutada. Kasutajakoolitus on raamatukogudele oluline tööloik, sest raamatukoguteenuste kasutamist oskab kõige paremini õpetada raamatukogutöötaja ja raamatukogus on seda kõige parem teha.

Raamatukogudevahelise laenutuse teenust kasutavad kõik raamatukogude lugejagrupid, eriti üliõpilased ja RVL raamatukogud.

Praegu ei osale selle teenuse pakkumises kooliraamatukogud. See on rahvaraamatukogude jaoks probleem, pidevalt napib koolides soovituslikku kirjandust. Eri tasanditel koostöö rahvaraamatukogude vahel ning koostöö just rahva- ja teadus/ülikooliraamatukogude vahel toimib vabariigis hästi.

Raamatukogud laenutavad RVL teel erinevat liiki ja laadi teavikuid. Märgitakse vajadust laenutada filme, aga siin on takistuseks puudulik seadusandlus. Ca pooled raamatukogudest kasutavad RVL-i võõrkeelse teaviku hankimiseks. See on igati loogiline, sest vajadus võõrkeelse teaviku järele pole suur ja raamatukogud neid oma kogudesse ei telli. Rahvaraamatukogud lubavad raamatukogudevahelise laenutuse teel tellitud teavikuid reeglina koju laenutada, piirangud tehakse uutele või ebausaldusväärsetele lugejatele. Probleemiks on tellitava teaviku jõudmine lugejani. Inimesed ei ole tihti nõus tellima teavikut, kui selle eest tuleb maksta. Raamatukogutöötajad püüavad leida võimalusi, et inimene saaks vajaliku kätte tasuta – lugeja

läheb ise reserveeritud teavikule järele, aitavad sugulased ja tuttavad, raamatukogutöötajad toovad tellitu kohale jne. Kõigest 8% vastanuist oli märkinud, et kasutab ainult postiteenust. Pooled raamatukogutöötajatest märkisid, et 100% tasuline RVL on lugejate jaoks probleemiks.

Reeglina on raamatukogude töötajad ja lugejad elektroonilise keskkonnaga rahul. Tarkvaralahendused toetavad raamatukogudevahelise laenutuse teenust. 58% küsitlenuist väitis, et URRAM-i kasutuselevõtt suurendas teenuse kasutamist. Elektrooniliselt salvestatakse kogutavad statistilised andmed rahvaraamatukogude süsteemis. Oluline oleks, et kõik raamatukogudevahelise laenutuse teel vahendatud teavikud registreeritaks statistikasse elektrooniliselt, praegune teadusraamatukogudest tellitu registreerimine paberkandjal raskendab igapäevatööd.

Neile andmetele tuginedes võib teha järgmised ettepanekud:

- Rahvaraamatukogude eelarvetes peaks olema summad raamatukogudevahelise laenutuse teenuse eest tasumiseks. Lugeja on rahulolevam, kui ei pea teenuse eest 100% tasuma.
- Aktiivsemalt tutvustada lugejaid kõigi raamatukoguteenustega ja e-raamatukogu võimalustega. Kasutajakoolitus on raamatukogutöötaja ülesanne.
- Tõhustada koostööd eri tüüpi raamatukogude vahel eriti koolirahvaraamatukogudega, kaasata nad RVL-i süsteemi.
- Maakondlikel täienduskoolitustel pöörata raamatukogutöötajate tähelepanu uuendustele ja täiendustele raamatukogutarkvara kasutamisel. Osa küsimustiku vastustes märgitud probleeme on tingitud raamatukoguhoidja, mitte tarkvara puudujääkidest. Samuti hoida end kursis muude raamatukogunduslike uudistega, uute teenustega, võimalustega e-keskkonnas. Lugejat saab hästi teenindada vaid oma ala põhjalikult tundev raamatukogutöötaja.
- Leida võimalusi ja ressursse maakonnasiseseks raamatukogudevahelise laenutuse logistika väljatöötamiseks.

Kokkuvõtteks tuleb rõhutada, et RVL teenus lubab efektiivsemalt kasutada raamatukogude komplekteerimissummasid. Ainult raamatukogudevaheline laenus ja dokumentide levi tagab kõigi eesti raamatukogude ressursside efektiivse kasutamise.

KASUTATUD KIRJANDUS

2009. aasta riiklike statistiliste vaatluste loetelu. Elektrooniline Riigi Teataja.
<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13086163>, (01.04.2009)
- Ajalooline taust haldusjaotuse aspektist. Pärnu Maavalitsus, 2009.
<http://mv.parnu.ee/index.php?id=78>, (29.03.2009)
- Autoriõiguse seadus. Elektrooniline Riigi Teataja.
<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13107327>, (20.04.2009)
- Eesti standardid. 2008. Eesti Rahvusraamatukogu.
http://www.nlib.ee/html/rkogud/standard/pdf/evs_loetelu.pdf, (26.03.2009)
- Eliste, L.** 2009a. Lõputöö küsimustik. E-kiri T. Talvetile 04.02.2009.
- Eliste, L.** 2009b. Lõputöö küsimustikust veel. E-kiri T. Talvetile 13.02.2009.
- Eliste, L.** 2009c Pärnu RVL. E-kiri T. Talvetile 07.04.2009.
- Guidelines for Best Practice in Interlibrary Loan and Document Delivery. IFLA, 2007.
http://www.ifla.org/VI/2/p3/Guidelines_ILDD-en.htm, (24.04.2009)
- International Lending and Document Delivery: Principles and Guidelines for Procedure. IFLA, 2001. <http://www.ifla.org/VI/2/p3/ildd.htm>, (24.04.2009)
- Jackson, M. E.** 2004. The Future of Interlending. – Interlending & Document supply, Vol 32, No 2, pp 88-93.
- Jõgi, M.** 2009a Ettekanne pearaamatukoguhoidjate nõupidamisel Tallinnas 23. IV 2009
- Jõgi, M.** 2009b Ettekanne rahvaraamatukogude direktoritele Tallinnas 17. 03. 2009
- Kekki, K.** Finnish library network. 2007.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/hallinto/liitteet/Library_network.pdf, (24.04.2009)
- Kultuuriministri 12. juuli 2004. a määruse nr 9 «Rahvaraamatukogu töökorralduse juhend» muutmine. 2007. Elektrooniline Riigi Teataja.
<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12826263>, (26.03.2009)
- Lim, E. & Burke, J.** 2000 Models of national interlending systems In: Librarianship and Information Work Worldwide 2000. London: Bowker-Saur, pp 109-112.

Luštšik, M. 1999. Raamatukogudevahelise laenutuse ja dokumentide levi töökorralduse põhimõtted. – Rmt: Raamatukogud avatud ühiskonnas : Eesti raamatukoguhoidjate VII kongress : 22.-23. oktoobril 1998 Tartus. Tartu, lk. 91-95.

Model National Interlibrary Loan Code. IFLA, 2000. <http://www.ifla.org/VI/2/p3/model.htm>, (24. 04. 2009)

Ots, K. 2009a Raamatukogudevaheline laenus. E-kiri T. Talvetile 26.02.2009.

Ots, K. 2009b. Vastuseks RVL kohta. E-kiri T. Talvetile 06.04.2009.

Põlva Keskraamatukogu koduleht. 2003. <http://www.raamat.polva.ee/>, (11.04.2009)

Põlva maakond. Põlvamaa rahvaraamatukogud. Põlva Keskraamatukogu : (tekstiline aruanne 2006). 2007. <http://www.kul.ee/webeditor/files/rmtkogu06/polva06.doc>, (20.03.2009)

Põlva maakonna arengukava. Põlva, 2006. http://www.polvamaa.ee/public/files/ARENGUKAVA_allkirjastatud.pdf, lk 6, (29.03.2009)

Põlva maakonna rahvaraamatukogud. Põlva Keskraamatukogu (tekstiline aruanne 2005). 2006. http://www.kul.ee/webeditor/files/2_rahvaraamatukogud_2005_2.doc, lk 139-151, (20.03.2009)

Põlvamaa. 2008. <http://www.polvamaa.ee/index.php?page=560&>, (29.03.2009)

Põlvamaa raamatukogude 2007. aasta tegevusest : (tekstiline aruanne). 2008. http://www.kul.ee/webeditor/files/07_R_Polvamaa.rtf, (20.03.2009)

Põlvamaa rahvaraamatukogude 2008. aasta tegevusest : (tekstiline aruanne). 2009. <http://www.kul.ee/webeditor/files/Polvamaa.doc>, (20.03.2009)

Pärnu linna ja maakonna raamatukogude aastaaruanne 2006 : (tekstiline aruanne). 2007. <http://www.kul.ee/webeditor/files/rmtkogu06/parnu06.doc>, (21.03.2009)

Pärnu linna ja maakonna raamatukogude aastaaruanne 2007 : (tekstiline aruanne). 2008. http://www.kul.ee/webeditor/files/07_R_Parnumaa.rtf, (21.03.2009)

Pärnu linna ja maakonna raamatukogude aastaaruanne 2008 : (tekstiline aruanne). 2009. <http://www.kul.ee/webeditor/files/Parnumaa.doc>, (21.03.2009)

Pärnu maakond. Pärnu Maavalitsus, 2009. <http://mv.parnu.ee/index.php?id=2>, (29.03.2009)

Pärnu Maakonna arengustrateegia. Kultuuri valdkonna arengukava 2008-2013. 2008. http://mv.parnu.ee/fileadmin/parkla/failid/areng/Kultuuri_valdkonna_arengukava_2008-2013.pdf, (02.04.2009)

Pärnu maakonna rahvaraamatukogud. Pärnu Keskraamatukogu : (tekstiline aruanne 2005). 2006. http://www.kul.ee/webeditor/files/2_rahvaraamatukogud_2005_2.doc, lk 151-165, (20.03.2009)

Raamatukogudevahelise laenutuse juhendi kinnitamine. 2008. Elektrooniline Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=90141>, (24.03.2009)

Raamatukogudevahelise laenutuse standard RRS 5:2008
http://www.nlib.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=94873/RRS5_va.pdf, (30.03.2009)

Raamatukogusõnastik. 2008. Eesti Rahvusraamatukogu.
http://vvv.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/221, (25.03.2009)

Raamatukogusõnastik. 2008. Eesti Rahvusraamatukogu.
http://vvv.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/471, (25.03.2009)

Raamatukogusõnastik. 2008. Eesti Rahvusraamatukogu.
http://vvv.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/6513, (25.03.2009)

Raamatukogusõnastik. 2008. Eesti Rahvusraamatukogu.
http://vvv.nlib.ee/termin/public_term/termin/view/6521, (25.03.2009)

Rahvaraamatukogu seadus. 2007. Elektrooniline Riigi Teataja.
<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12798044>, (26.03.2009)

Rapla Keskraamatukogu arhiiv nim 1-6 Raamatukogude aruanded, (2006) s 57.

Rapla Keskraamatukogu arhiiv nim 1-6 Raamatukogude aruanded, (2007) s 58.

Rapla Keskraamatukogu arhiiv nim 1-6 Raamatukogude aruanded, (2008) s 59.

Rapla Keskraamatukogu arhiiv nim 1-6 Raamatukogude aruanded, (2009) s 60.

Rapla maavalitsus. Maakonna arengukava peatükk "Kultuurikeskkond". 2006.
<http://www.raplamv.ee/atp/?id=1987> (04.05.2008)

Raplamaa ajalugu. Raplamaa. 2009. <http://www.raplamaa.ee/index.php?menuID=90>,
(09.04.2009)

Seletuskiri rahvaraamatukogu seaduse muutmise seaduse eelnõu juurde. 2006. Õigusaktide
eelnõude elektrooniline koostöölastamise süsteem.
http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1&OTSIDOC_W=133710, (03.04.2009)

Statistics on Finnish Public Libraries. 2009. <http://tilastot.kirjastot.fi/en-GB/searchstatistics.aspx>,
(24.04.2009)

URRAMi RVL juhend. 2009. <http://www.lugeja.ee/tootaja/Juhend/juhend.html#8.101>,
(11.04.2009)

Üldinfo Raplamaa. 2009. <http://www.raplamaa.ee/index.php?menuID=50>, (09.04.2009)

Паклин, А. Г. 2005. Новые тенденции в обслуживании абонентов МБА и ДД и сохранность фондов библиотек – Научные и технические библиотеки, Но 1, с 88-92

LISA 1

Küsimustik RVL teenuse kasutamisest rahvaraamatukogudes

Tere!

Olen TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ja infoteaduse eriala üliõpilane ja palun Teie abi seminaritöö tegemisel. Palun vastake 18 raamatukogude- vahelise laenutuse(edaspidi RVL) teemalisele küsimusele, see ei võta üle 10 minuti Teie ajast. Küsimusele võib olla mitu sobivat vastust, märgistage need. Teie vastused on anonüümsed ja kasutan neid ainult oma töös. Tänan Teid!

1. Kas Teie raamatukogu kasutab RVL teenust? Jah Ei
Kui EI kasuta, siis miks?
 Ei oska
 Pole vajadust, keegi pole küsinud
 RVL protsess liiga keerukas
 Raha eest keegi ei taha
 Muu põhjus, märkige

2. Kuidas pakute lugejale RVL võimalust?
 Räägime igale uuele lugejale sellest võimalusest
 Pakume lugejale siis, kui on tasuta RVL võimalus
 RVL on kirjas raamatukogu e-teenuste pakettis, kodulehel
 Ei pakugi, kel vaja, küll see küsib
 Muu variant, märkige

3. Kas Teie raamatukokku on tulnud kasutajaid, kes ilma Teie soovituseta vajavad RVL teenust, on sellest teadlik? Jah Ei

4. Milline osa lugejaist teenust kasutab?
 Algklasside õpilased
 Ameti- ja kutsekooli õpilased
 Gümnaasiumi õpilased
 Pensionärid, kodused
 Põhikooli õpilased
 RVL raamatukogud
 Töötajad

Üliõpilased (nii päeva- kui kaugõpe)

5. Kas Teie raamatukogu hangib teavikuid RVL-i teel:
Oma valla piires
Oma maakonna piires
Üle Eesti
Rahvusvaheliselt
6. Kas laenutate RVL-i kaudu:
Ainult liigikirjandust
Ainult ilukirjandust
Kõike, ka ajakirjandust
7. Kas laenutate RVL-i kaudu ka võõrkeelset kirjandust? Jah Ei
8. Kas kasutate RVL-i tegemiseks:
e-vormi(ESTER-i konto, URRAM-i RVL-lugeja vm.)
helistamist
meili
muud varianti, märkige
9. Kas tellite RVL-i teel:
Ainult raamatuid
Raamatuid ja artikleid
Ainult artikleid
Lisaks paberteavikutele ka teisi laade(DVD, CD vm.)
10. Kas RVL-i teel tellitud teavikuid:
Laenutate vaid kohalkasutuseks
Laenutate koju
11. Millisel viisil jõuab RVL-i teel tellitud teavik lugejani?
Tellime posti teel
Reserveerime lugejale ja tema läheb ise järele
Otsime võimalusi raamatu tasuta edastamiseks näiteks
Valla buss
Sugulaste-tuttavate vahendusel
Keskraamatukogu kaudu
Muu, märkige
12. Kuidas on korraldatud postikulu maksmine?
Omavalitsus maksab raamatukogu eelarve kaudu(lugejale tasuta)
Raamatukogu leiab võimaluse(lugejale tasuta)
Lugeja maksab
13. Kas RVL kasutamise statistika kajastub Teie raamatukogu andmebaasis?
Jah, URRAM näitab ja arvestab statistikasse
Ei, arvestus on paberkandjal

Osaliselt URRAM-is, osaliselt paberkandjal

14. Kas RVL-i tasuliseks muutmise muutis Teie raamatukogus selle teenuse kasutamist?
Ei
Jah, tellitaks vaid siis, kui saab tasuta
Jah, tellitakse vaid viimasel võimalusel
15. Kas olemasolev raamatukogu tarkvara(URRAM, RIKS) toetab RVL teenust?
Jah Ei
16. Kas RVL teenuse kasutamine on peale URRAM-i kasutuselevõttu kasvanud?
Jah EI
17. Kuidas hindate praegu RVL teenuse toimimist? Kas seda peaks muutma/saaks parandada? Kirjeldage palun võimalikult üksikasjalikult.
18. Mida tahaksite veel lisada RVL kasutamise kohta?

SUMMARY

INTERLIBRARY LENDING FROM 2005 TO 2008 WITH THE EXAMPLE OF PUBLIC LIBRARIES IN PÕLVA, PÄRNU AND RAPLA COUNTY

T. Talvet

The aim of this study is to give an overview of how satisfied the library employees and readers are with the service, whether there is a need for change, and whether and how the changes in legislation have had an influence on using the interlibrary lending service in public libraries. The paper examines whether the implementation of interlibrary lending software led to any changes and how this lending service, for which the reader always has to pay a fee, works in reality.

Interlibrary lending was chosen as the topic of this paper, because there have been considerable changes in librarianship during the 21st century. In 2007, the legislation of librarianship was amended. The standard of National Library of Estonia, RRS 5 “Interlibrary lending. Principles and general requirements”, was drawn up on the initiative of the National Library of Estonia in 2008. Data from the public libraries of Põlva, Pärnu and Rapla county were used in this research.

The paper consists of three chapters. The first chapter gives an overview of the three following things: (1) the interlibrary lending service; (2) the changes, which took effect with the public libraries legislation in 2007 and are connected with this topic; (3) the new interlibrary lending standard. The second chapter describes the public libraries in these counties and focuses especially on their acquisition and IT possibilities, because these play an important role in interlibrary lending. The third chapter concentrates on the use of interlibrary lending in the public libraries in Põlva, Pärnu and Rapla counties.

The current paper gave an overview about the use of interlibrary lending in public libraries. The survey indicated that people use this service very often. Library employees value this, because it is not possible or necessary to have everything in every library.

The library employees introduce interlibrary lending to readers and it is also possible to read about it online. The readers are certainly informed about the possibility to order a document from another library, if it is not available in the library he or she asked it. Readers are more informed about the services libraries offer and are improving their knowledge of using e-services.

All user groups use the interlibrary lending service, especially university students and interlibrary lending libraries. School libraries do not offer this service yet.

Libraries lend different kinds of documents via interlibrary lending and this service is often used to acquire documents that are in foreign languages.

Libraries usually allow home lending for documents, which are from other libraries. The only problem is how these documents reach the readers, since people are very often not willing to order them, when they have to pay. So the library employees try to find possibilities how the readers could get what they need without paying. Half of the library employees stated that it is a problem that people have to pay for interlibrary lending.

Library employees and readers are in general satisfied with the online services. Software solutions support the interlibrary lending service. 58% on the poll respondents claimed that the implementation of URRAM has increased the number of people who use that service. The software also collects the necessary statistical data in the public libraries system. All the documents that are lent through interlibrary lending should be electronically registered in the statistical data.

The following suggestions can be made based on the collected data:

- Public libraries should allot money from the budget for interlibrary lending.
- Library employees should be more active in introducing all the library services to the readers, including the possibilities e-library offers.
- Cooperation between different types of libraries should be more efficient and more libraries should be in the interlibrary lending system.
- Library employees should be more aware of the updates and upgrades in library software.
- Improvements should be made to organise the logistics of interlibrary lending in one county.